

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat d'Educació

Memòria del Treball de Fi de Grau

Promoció de salut infantil mitjançant el contacte amb la natura

Mª Isabel Gamero Sanchez

Grau d'Educació Infantil

Any acadèmic 2014-15

DNI de l'alumne: 43126141Z

Treball tutelat per Jaume Cantallops
Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques (PDE)

L'autor autoritza l'accés públic a aquest Treball de Fi de Grau.

Paraules clau del treball:
Salut, Benestar, Natura, Educació, Bosc-Escola

RESUMEN

Al treball es presenta una selecció d'autors i pedagogs amb filosofies o línies pedagògiques que fomenten el contacte de la natura com a beneficiós per la salut infantil. Per continuar amb un llistat d'aquests beneficis, extrets de diverses investigacions, i iniciatives internacionals, nacionals i autonòmiques, d'escoles al bosc com a promotores de contacte amb la natura i la metodologia general que segueixen. Seguit d'un anàlisi de dificultats i possibles solucions per dur a terme aquestes pràctiques educatives al nostre país, i alguns dels centres d'infantil de Mallorca on s'intenta fomentar el contacte entre infant i natura. Per finalitzar amb una sèrie d'espais i propostes que també fomenten aquest acostament de la natura al món educatiu.

PARAULES CLAU

Salut, Benestar, Natura, Educació, Bosc-Escola

ABSTRACT

This work presents a selection of authors with philosophies or pedagogical lines that promote the contact of the nature as a beneficial for the childish health. To continue with a listing of these profits, extracted of several researches, international initiatives, national and autonomic, of schools to the forest as promoters of contact with the nature and the general methodology that follow. Followed of one analysis of difficulties and possible solutions to carry out these educational practices to our country, and some of the centers of childish of Mallorca where tries promote the contact between child and nature. To finish with a series of spaces and proposals that also promotes this approach of the nature to the educational world.

KEY WORDS

Health, Welfare, Nature, Education, Forest-School

INDEX

	Pàg.
INTRODUCCIÓ.....	5
OBJECTIUS.....	7
METODOLOGIA.....	8
ESTRUCTURA I DESENVOLUPAMENT DELS CONTINGUTS.....	10
Fonamentació teòrica.....	10
Beneficis educació en contacte directe amb la natura a educació infantil.....	14
Iniciatives reals escoles al bosc a l'actualitat.....	17
Aspectes metodològics característics de les escoles al bosc.....	24
Factors a tenir en compte per posar en marxa els projectes. Dificultats i possibles resolucions per superar-les.....	27
Recerca de recursos naturals, zones verdes, amb possibilitat de desenvolupar activitats de contacte amb la natura.....	30
Centres d'educació infantil a Mallorca que fomenten la relació natura-educació.....	33
Propostes educatives per fomentar l'acostament de la natura a l'educació Infantil.....	37
CONCLUSIONS.....	40
REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES.....	44
ANNEXES.....	48

INTRODUCCIÓ

El meu treball està enfocat a la millora de la salut i el benestar dels infants en relació a entorns saludables, integrada dins la línia temàtica d'Innovació a l'àmbit de l'activitat física a l'Etapa de l'educació infantil. He volgut triar aquesta temàtica degut a la meva preocupació envers l'augment de problemes de salut infantil que s'han fet patents, especialment, a la darrera dècada, com podrien ser l'obesitat o el sobrepès infantil, l'augment d'al·lèrgies, problemes d'atenció... Crec que molts d'aquests problemes poden partir de diversos factors o característiques de l'entorn més proper, pròpies de la societat actual cosmopolita a la que vivim, ja que l'ambient influeix en gran mesura en el desenvolupament infantil i per tant és molt important que sigui de qualitat.

En aquest sentit, podem dir que existeix una problemàtica en part generada pel ritme accelerat de la societat actual, per un increment de la població a les ciutats, desvinculant-se del món natural, la sobreestimulació amb quantitats ingents d'informació degut al progrés d'Internet, i el tancament dins la pròpia casa de molts infants, per dur a terme activitats més passives com passar tot el temps lliure veient la televisió, jugant a videojocs o navegant per Internet (en aquest cas es fa més referència a adolescents i pre-adolescents). Actitud moltes vegades més propensa en les ciutats i amb totes les repercussions negatives que pot generar per al desenvolupament de l'infant.

Totes aquestes circumstàncies poden generar problemes de salut com els mencionats anteriorment. Problemes de sobrepès per passar moltes hores assegut davant la televisió; estrés, sobreestimulació per tots els elements tecnològics a l'abast des de ben petits poden afavorir una disminució de la capacitat d'atenció...

Aquestes problemàtiques poden minvar els seus efectes negatius sobre els infants, si fomentem activitats saludables, on es puguin moure i gaudeixin de fer-ho, i quin lloc millor per oferir possibilitats infinites d'acció motriu, experimentació i creació, que l'entorn natural. A més, de tota la pau i serenitat que pot transmetre el contacte amb la natura en cas que sigui la necessitat sentida de l'infant. Què hi ha més relaxant que veure passar els núvols a poc a poc imaginant formes, o sentir el soroll del vent movent les fulles com si es tractés d'una melodia?

Per tant, al món actual al que vivim es fa patent una necessitat de retornar a un contacte amb la natura, especialment enfocat als infants, ja que molts d'ells no tenen aquesta oportunitat dins l'entorn familiar. I quin lloc millor que l'escola, per allunyar els infants de l'estrès i la pol·lució de les ciutats i fomentar aquest retrobament amb la natura, ja que els ofereix infinites oportunitats de creixement personal, i desenvolupament en tots els sentits, a nivell motor, emocional, social i cognitiu.

OBJECTIUS

1. Trobar pedagogs que varen innovar fomentant el benestar infantil en contacte amb la natura.
2. Saber si hi ha investigacions que reconeixin els beneficis per la salut infantil del contacte amb l'entorn natural.
3. Conèixer més sobre les escoles al bosc, ubicació i metodologia.
4. Analitzar obstacles al nostre país per desenvolupar escoles al bosc i cercar formes de superar-los.
5. Cercar altres formes d'acostar la natura als infants a l'educació pública a Mallorca.

METODOLOGIA

Aquest, és un treball teòric de recerca documental que termina amb una part pràctica mitjançant l'exposició d'una sèrie de propostes per acostar la natura al món educatiu a la primera infància.

En primer lloc, he fet servir cercadors com Mendeley i google acadèmic per dur a terme la recerca de documents de caire formal provinents de fonts fiables i així poder construir una fonamentació teòrica de qualitat.

Aquesta recerca s'ha fet a partir de paraules clau com *“salud infantil naturaleza”*, *“educación naturaleza”*, *“pedagogos naturaleza”*, *“beneficios infantiles naturaleza”*, *“investigación beneficio infantil naturaleza”*...

He trobat molta documentació sobre diverses investigacions en relació a la salut dels infants amb contacte amb la natura i autors o pedagogs que tracten aquest tema als seus llibres com Heike Freire, Richard LOV o Michael K. Stone, i anant més enrere en el temps Federico Fröebel. He fet referència als aspectes relacionats amb la temàtica tractada al treball amb cites dels autors i reflexions sobre la seva forma de veure la necessitat d'aquest retrobament amb la natura.

Després he dut a terme una recerca sobre experiències al món d'escoles a l'aire lliure amb la paraula “escoles bosc”. En aquest cas, també he trobat molta informació web, pel fet que hi ha moltes experiències d'acostament a la natura, i molts autors que parlen d'aquesta forma de feina a blocs o a entrevistes trobades a diaris digitals o altres blocs que parlen d'educació, per a fer una selecció, m'he centrat als blocs que han estat creats per pedagogs, o professionals com alguns dels autors citats anteriorment, Heike Freire o la plana web a on participa Michael K. Stone.

A més he trobat la plana web d'una iniciativa homologada per la comunitat de Madrid com a projecte pilot, i que té molta informació en referència a aquest tipus de proposta educativa. Aquesta, juntament amb qualsevol altra experiència descrita a blocs per part de professionals del món educatiu i referides a visites a escoles al bosc, m'han ajudat especialment a entendre

el seu funcionament i els aspectes metodològics que es segueixen en termes més o manco generals. També he aprofitat per crear un annex on es pugui mostrar una petita pinzellada del dia a dia a una escola al bosc, veure annex I. I un altre annex extret de la plana web la iniciativa pilot a Madrid on Philip Bruchner, impulsor de la mateixa, contesta les preguntes que els professionals d'aquests projectes podrien rebre per part de les famílies o pares interessats, i per part de tot aquell que desconegui aquest tipus d'oferta educativa, veure annex II.

Per altra banda, mitjançant les xarxes socials i degut a que estic en contacte amb pàgines d'aquest tipus que parlen sobre educació, em va arribar un article, temps enrere, d'una revista digital on es parlava de l'oferta educativa de diverses escoles d'educació lliure a Mallorca. A partir d'aquí vaig començar una altra recerca que em va dur a les planes web dels centres respectius per comprovar quines d'aquestes oferien un contacte amb la natura als infants. I per tant les he fet servir d'exemple juntament amb una experiència viscuda en primera persona durant les pràctiques de 0 a 3 anys de la UIB.

També he tingut en compte la meva experiència personal a diverses granges-escoles com a espectadora o participant per poder incloure-les com una altra forma d'acostar la natura a les escoles públiques existents a l'illa. I he volgut exposar aquestes experiències personals, mitjançant algunes fotografies de les mateixes dins els annexes del treball, veure fotografies de Binicanella a l'annex III i de la Granja- Escola Sa Cabaneta a l'annex IV. A més, he trobat una plana web (www.turismepetit.com) on apareix una selecció d'excursions per dur a terme amb infants, veure annex V.

Finalment he volgut incorporar als annexes, una entrevista realitzada en primera persona a una educadora que ha format part dels inicis del projecte d'escola al bosc Ses Milanes dut a terme a l'Illa i més concretament a Bunyola, per a que em pugui donar el seu punt de vista al respecte aquesta temàtica. Veure annex VI.

ESTRUCTURA I DESENVOLUPAMENT DELS CONTINGUTS

Fonamentació teòrica

Segons l'informe d'UNICEF sobre l'Estat de la Infància al Món de 2012:

“Facilitar el esparcimiento, puede, además, contrarrestar los índices de crecimiento de obesidad y sobrepeso en la infancia que dimanen no sólo de los cambios en el régimen alimentario sino también de la adopción de un estilo de vida sedentario relacionado, a su vez, con la pérdida de oportunidades recreativas...Los niños y las niñas precisan también del contacto con la naturaleza. Numerosos indicios de investigación muestran que la cercanía con los árboles, el agua y otros aspectos del paisaje natural influyen de forma positiva en la salud física, mental, social y espiritual de niños y niñas. Se ha constatado que el contacto con la naturaleza puede restablecer la capacidad de concentración de los más pequeños que es la base para mejorar la cognición y el bienestar psicológico” (UNICEF, 2012, p. 62)

En els darrers anys, a Espanya, s'estan començant a posar a la pràctica diverses idees sobre metodologies i teories encaminades a millorar el món educatiu que ens parlen de la necessitat, ja des de la infància, de retornar al contacte amb la natura. Aquestes parteixen del fet que l'esser humà forma part d'ella, pot aprendre molt del seu contacte directe, i és molt important crear un equilibri que parteixi de la cura i el respecte, per a conviure en harmonia.

Però tot i que a aquest país s'està començant a posar en pràctica de forma més real, aquesta idea no ha nascut al segle XXI. Per tant, per arribar a les seves arrels, en termes educatius, hem de d'anar enrera en el temps, fins a mitjans del segle XIX, on degut als canvis que experimenta la societat amb la revolució industrial, pedagogs com Heinrich Pestalozzi i posteriorment Federico Fröebel, elaboren i duen a terme unes teories pedagògiques, que potencien l'ús dels espais exteriors com a escenari per fomentar l'aprenentatge dels infants dins el món educatiu.

Dins aquestes teories, es considera que l'infant aprèn de l'entorn on du a terme la seva activitat, per tant, es va plantejar l'existència d'una relació directa entre la salut de l'infant, el seu desenvolupament cognitiu i els espais de joc que li ofereix un entorn natural. Degut a això, l'espai exterior adquireix una gran rellevància en el desenvolupament de l'infant durant els seus primers anys de vida.

Fröebel, qui va desenvolupar les seves teories partint de les de Pestalozzi, pensava que l'element més idoni a l'hora d'introduir l'infant dins la cultura, la societat i promoure el

desenvolupament de la seva creativitat i l'entrega als altres era el joc. I dins aquest, el joc a un entorn natural, per això, les seves teories tenen molt present la necessitat d'educar als infants en l'estimació cap a la terra i al medi natural dins un ambient de llibertat i d'amor. A la seva obra *La educación del hombre*, es pot veure reflectida aquesta referència a la natura com a font d'aprenentatges de l'infant cap a l'entorn juntament amb la construcció de si mateix:

"...el niño levanta, tira, lleva, agujerea o parte uno tras otro los objetos que están a su alcance...No permanece inactivo ni en los campos, ni en los jardines, ni en los bosques, ni en los prados, ni en el taller... Más no es sólo el deseo de conocer, medir y utilizar sus fuerzas el que lleva al niño a la cima de las montañas o de los árboles; a las cuevas y cavernas; y le hace recorrer los espacios más apartados; no, guíale otra aspiración en sus aventuradas correrías. Excitado por la vida interior que él ha descubierto en sí mismo, quiere ver cada una de las partes individuales del vasto conjunto, por distantes que estén, con el fin de considerarlas después en su unidad." (Fröebel, 2003, p.33)

Per tant, dins els medis desenvolupats per Fröebel amb finalitats educatives inclosos a les metodologies que es duïen a terme als *Kindergarten* (jardins d'infància) que va crear, podem trobar alguns encaminats a fomentar aquest creixement personal a partir del respecte i la cura de la natura:

- Dur a terme el cultiu a l'hort i jardí, tenint cura de les plantes i els animals. Això oferia a l'infant l'oportunitat de participar en primera persona de l'evolució i el creixement de les plantes, poder gaudir de cada una de les seves fases vitals, i comprovar com les accions directes dels infants tenint cura d'elles (plantant, regant, ...), les ajudaven a créixer i desenvolupar-se. D'aquesta forma l'infant es pot veure reflectit, dins la natura i a mode de mirall, el seu propi creixement tal com es senyala a la cita següent a l'informe de la UNESCO de 1993:

"...el niño pequeño se descubre a si mismo en la naturaleza como un espejo" (UNESCO, 1993, p. 12)

- Realitzar sortides a entorns naturals i excursions, amb tots els beneficis que pot comportar als infants aquest contacte directe amb la natura pura i lliure d'accions nocives causades per l'home.

Però, haurem d'avançar en el temps fins mitjans del segle XX, per arribar als inicis d'un concepte educatiu que crearà no només la necessitat d'incloure la natura i l'entorn extern dins les experiències educatives per afavorir una millora a la salut dels infants, sinó que aquestes

ambdues, educació i natura, formaran una unió indivisible e imprescindible, formant part la primera, de la segona en comptes de ser només un complement. En aquest sentit, es comença a parlar del naixement del concepte d'escoles a l'aire lliure o "Bosc- Escoles".

Tot i que Alemanya és un dels països a on més iniciatives en aquest sentit s'han pogut dur a la pràctica, s'ha de remarcar que va ser a Dinamarca, als anys 50, on aquesta forma d'entendre l'educació va evolucionar des d'un tipus d'iniciativa aïllada per a ser reconeguda de forma oficial com a model educatiu, fundant la primera escola infantil a l'aire lliure homologada. I són conegudes a aquest país amb el nom de "*Skov-Skole*" (escola al bosc).

Posteriorment a Alemanya, aquesta nova experiència, es va iniciar amb una primera escola infantil a l'aire lliure l'any 1968 a la ciutat de Wiesbaden. Conegudes les esmentades escoles a aquest país amb el nom de "*Waldkindergarten*". Tot i així, aquests espais educatius alternatius no es varen començar a homologar per l'estat, a aquest país, fins l'any 1993. D'aquest fet deriva la importància remarcada anteriorment entre la diferencia de la seva implantació a Dinamarca i a Alemanya.

Aquest nou concepte d'educació s'ha anat estenent, a poc a poc, pels països nòrdics, i en major mesura, al llarg de tota la geografia Alemanya, per a seguir creuant fronteres, i arribar a altres països Europeus com Anglaterra o Espanya, per a finalment, traspasant oceans arribant a països com Estats Units o Japó. Algunes d'aquestes iniciatives estaran homologades i altres no, però aquesta capacitat de difusió demostra que totes les diferències culturals, de tradicions, de pensament social i de varietat climàtica, es poden superar amb actitud, il·lusió i ganes de fer, sense deixar de banda, per suposat, la informació, investigació, preparació, reflexió i el treball en equip amb un objectiu clar i definit en comú. Però aquest desenvolupament segons els països ja es tractarà en major detall dins aquest treball, en arribar a l'apartat Iniciatives reals escoles al bosc a l'actualitat.

Per altre banda, si fixem la mirada a la societat actual, es pot observar com molts infants tenen extremadament limitades les oportunitats de desenvolupar un joc a l'aire lliure dins el medi natural, ja que viuen immersos en ciutats desenvolupades on els infants han perdut l'espai al seu entorn extern, com a lloc segur i lliure, per dur a terme els seus jocs. Per tant, és molt important, des de l'escola oferir l'oportunitat de crear un vincle entre infància i natura

mitjançant el desenvolupament d'activitats dins aquest entorn i la inclusió del món natural dins les aules.

Però, aquesta necessitat i aquest interès per incloure la natura dins les experiències educatives no es dona només al nostre país. En aquest sentit podem trobar autors americans com **Richard Louv**, periodista, professor d'universitat, cofundador i president de l'organització Children & Nature Network, i autor de diversos llibres com "*The last child in the woods*" (El darrer infant als boscs) entre d'altres, que parlen sobre aquesta necessitat de relació, i precisament dins aquest llibre i podem trobar afirmacions en referència a aquest tema com la següent:

"los niños de hoy ya no pueden tener los pies llenos de barro, correr hasta horizontes lejanos, colgarse de un árbol o recrear mundos con lo que hay disponible en la naturaleza". (LOV, 2008, p.175)

A més Lov, dins aquesta obra i basant-se en diverses investigacions que exposen les avantatges cap als infants d'aquest contacte amb la natura, desenvolupa el terme "Afecció per dèficit de la natura" que fa referència a problemes de salut propis de l'era actual, com són la depressió, l'estrès, el dèficit d'atenció-hiperactivitat i l'ansietat, que en part poden estar relacionades amb la falta de contacte amb la natura. Amb aquest terme l'autor només pretén dur a terme una hipòtesi sobre les possibles causes de les dificultats dels infants per dur a terme el seu desenvolupament de forma saludable dins la societat actual.

També podem trobar altres experts com la psicòloga Heike Feire, consultora del Govern Francès des de l'Institut d'Educació Permanent de París, impulsora de projectes pedagògics i col·laboradora en revistes com "Cuadernos de pedagogía", "Integral" o "Crianza Natural", entre d'altres, inclòs el propi bloc "Educar en verde", que també dona lloc al seu llibre, i a on es tracten temes d'educació, salut i mediambient, a més d'estratègies per acostar la natura al món educatiu. Aquesta autora, parla a una entrevista publicada al bloc "Educar para lo Humano", d'una concepció actual de la natura com a element negatiu d'alguns ciutadans de l'era de l'informació que ha d'evolucionar cap a tots els beneficis que comporta per a la salut i els desenvolupament infantil i humà:

"vivimos en un mundo donde todo tiene que ser perfecto, limpio. Parece que la Naturaleza es suciedad, desorden. Pero nos da la vida. Nos enterramos vivos en espacios excesivamente limpios. Estudios sobre

desarrollo infantil señalan que los niños en casa corren tanto o más peligro que fuera. Los niños sobreprotegidos se enfrentan peor a los peligros”.(Freire, 2012)

Segons remarcaba a la cita anterior Feire, la llibertat d’experimentació i exploració que comporta el joc a la natura, permet als infants descobrir les seves pròpies limitacions a tots els nivells, fet que els ajuda a l’hora de poder enfrontar-se als perills que poden anar trobant al llarg de les seves vivències mitjançant la seva participació activa amb l’entorn.

A més, al seu llibre ja mencionat, Freire també ens presenta els beneficis a nivell físic i emocional per millorar la salut infantil que comporta el contacte directe amb la natura mitjançant l’amplia varietat de materials no estructurats que aquesta ens pot oferir. I remarca la necessitat de crear un lligam entre aquesta i els ésser humans a fi de perpetuar la pervivència d’ambdues mitjançant el foment de l’ecologia i un respecte conscient cap al medi ambient.

“El compromiso y el respeto por el medio ambiente son actitudes que se adquieren principalmente en la infancia, pero no a través de la información, sino desde una relación cercana y positiva con el entorno.”

(Freire, 2011)

Beneficis per la salut infantil d'una educació en contacte directe amb la natura

Com ja s'ha comentat, l'entorn natural és un gran productor de material desestructurat tant a nivell vegetal, com mineral, i aquest tipus de recursos permeten a l'infant desenvolupar la seva imaginació i capacitat de reinvenió donant-los infinits usos, i permetent que aquests elements cobrin vida en mans dels petits. En aquest sentit, un dels majors inventors de tots els temps ens deixa la següent cita que confirma l'anterior afirmació:

“son los objetos indeterminados los que estimulan a la mente a inventar” (Leonardo da Vinci,)

A més dels materials que hi podem trobar, la seva estructura formant desnivells, muntanyes, valls, rius o estancs, gorgs, penya-segats, arbres tombats,... permeten que els infants puguin anar trobant tota una sèrie de reptes enfront dels quals hauran de posar a prova tant les seves destreses físiques, les habilitats, i la confiança en les pròpies capacitats.

Per altra banda, a una entrevista realitzada a LOV (a la plana web (<http://www.fundrogertorne.org>), aquest afirma que uns estudis realitzats recentment pel Laboratori d'Investigació Humana-Mediambiental de la Universitat d'Illinois demostren que el contacte amb l'entorn natural, pot minvar els efectes dels trastorns de dèficit d'atenció.

També podem trobar diversos estudis i investigacions de diferents autors on es presenten tota una sèrie de beneficis per a la salut infantil en contacte amb la natura:

- S'ha relacionat el desenvolupament de la imaginació i de la capacitat d'entusiasmar-se amb les vivències a la natura (Cobb, 1977; Louv, 1991). Aquesta darrera capacitat és un element que influirà en la motivació durant tota la vida de l'individu. (Wilson, 1997).
- Les interaccions socials entre infants es veuen afavorides si es troben a un entorn natural (Moore, 1986; Bixler, 2002)
- El joc dins la natura genera un sentiments més positius cap als altres i reforça un autoconcepte positiu. (Moore, 1996).
- L'aire lliure fa que es desenvolupi un sentit d'autonomia o independència (Bartlett, 1996).
- El joc a espais externs fomenta el desenvolupament de les capacitats dels infants en major mesura que els espais tancats (Moore i Wong, 1997).

- El joc que duen a terme els infants que freqüenten espais naturals és més variat, creatiu i imaginatiu, fet que els ajuda a desenvolupar les habilitats de cooperació i el llenguatge. (Moore i Wong, 1997; Taylor, 1998; Fjortoft, 2000).
- Els infants que amb freqüència duen a terme els seus jocs a espais exteriors desenvolupen més les seves habilitats motrius de coordinació, agilitat i equilibri, a més de ser menys propensos a agafar malalties. (Grahn,1997; Fjortoft i Sageie, 2001).
- Millora la capacitat de concentració dels infants amb símptomes de TDAH després d'estar un temps a un entorn natural. (Taylor, 2001).
- Els infants que tenen contacte amb la natura solen millorar les seves puntuacions a tests d'autodisciplina i concentració (Taylor, 2002).
- La relació amb la natura millora el desenvolupament cognitiu augmentant la pròpia consciència i les capacitats d'observació i raonament (Pyle, 2002).
- Ajuda a reduir l'efecte de l'estrès a la vida dels infants i a enfrontar-se a les adversitats. Més beneficis a major contacte amb l'entorn natural. (Wells i Evans, 2003).
- Els problemes d'assetjament, són eliminats o disminueixen quan el joc es desenvolupa a naturals. (Malone i Tranter, 2003).
- Un contacte quotidià i les oportunitats de joc a un ambient natural, conjuntament amb el foment d'uns valors ètics positius, afavoreixen el creixement de sentiments d'amor i harmonia amb el món als infants. Si no se'ls permet exercir el seu dret a gaudir dels entorns exteriors, poden desenvolupar actituds de repulsa cap a la natura i formar una futura generació desinteressada per la responsabilitat humana de tenir cura i conservar la terra i la seva diversitat. (Bunting i Cousins 1985; Chawla 1988; Wilson 1993; Pyle 1993; Chipeniuk 1994; Sobel 1996, 2002 i 2004; Moore i Cosco 2000;)

A més de tots els anteriors beneficis que comporta el contacte amb la natura, avalats per les respectives investigacions, un estudi desenvolupat a Finlàndia per un hospital universitari, mitjançant l'anàlisi de salut d'aproximadament 400 nadons fins al primer any de vida reflexa que els infants que estan en convivien amb animals (en aquest cas cans i moixos) patien menys infeccions respiratòries i d'oïda (en percentatges de 30% i 50% menys respectivament), i per tant, a més de contraure menys malalties, també es curen abans i necessiten menys antibiòtics.

Iniciatives reals escoles al bosc a l'actualitat

A nivell internacional:

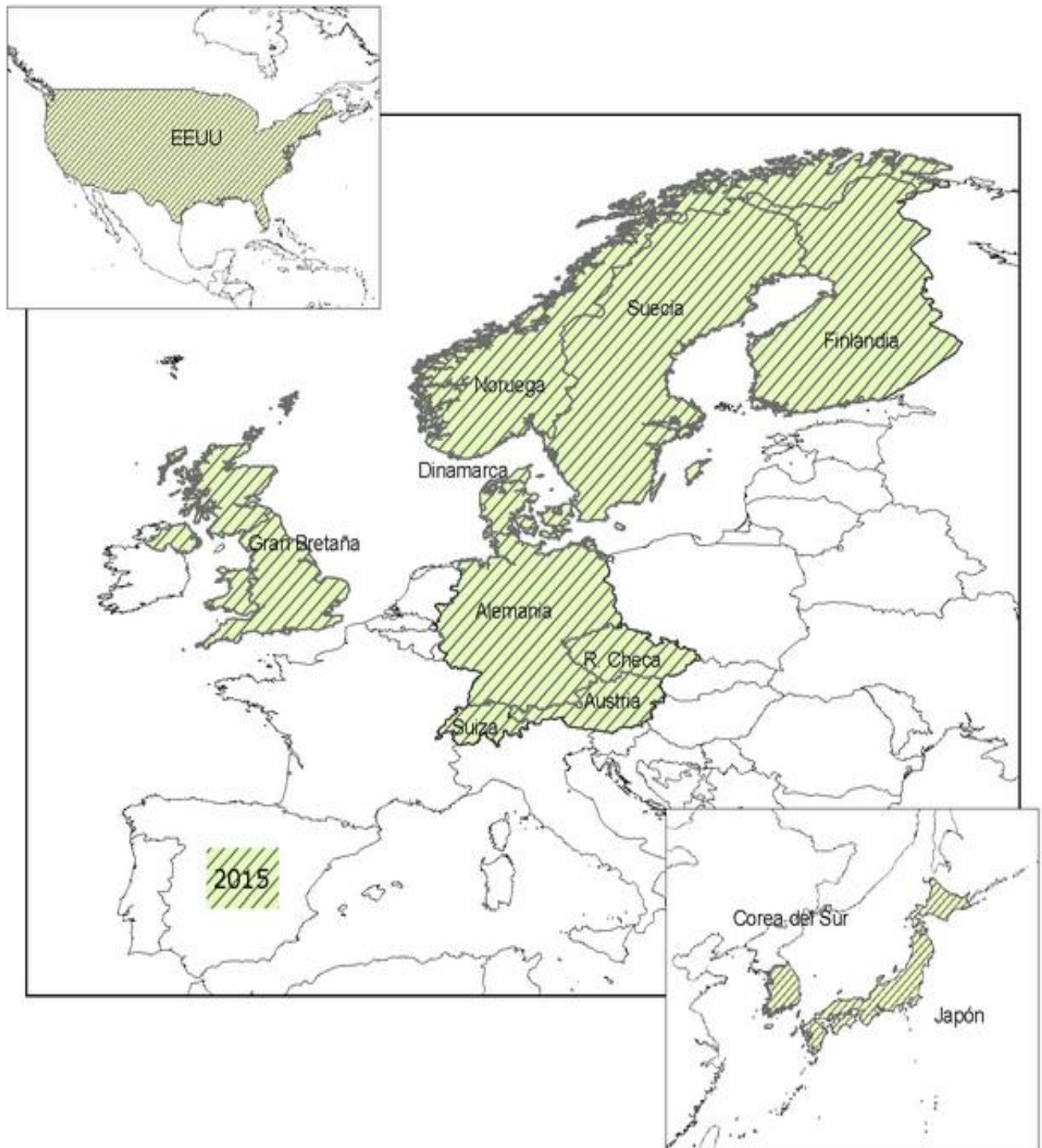

Figura1: Mapa dels països a on es duen a terme projectes d'escoles al bosc a l'actualitat.

Font figura 1: <http://bosquescuola.com/experiencias-internacionales/>

Tal com es veu reflectit al mapa anterior, a la actualitat es poden trobar moltes iniciatives d'escoles al bosc repartides entre diversos països. En aquest sentit, s'observa l'existència de projectes desenvolupats a Alemanya, República Txeca, Àustria, Suïssa, Dinamarca, Noruega, Suècia, Finlàndia, Espanya, Gran Bretanya, Estats Units, Corea del Sud i Japó.

Per tant, podem observar aquesta oferta educativa com un model que, a poc a poc i amb el temps, s'ha anat estenent de forma exponencial per part de la geografia internacional. Aquest fet, probablement pot haver estat possible, degut als beneficis experimentats i els resultats positius pels infants d'aquests països, demostrables dins les pròpies pràctiques educatives. I, tal vegada, accelerat el seu coneixement a nivell mundial, pel fet de l'enorme millora en qualitat de comunicacions, gràcies a l'evolució d'Internet i les xarxes, que permeten un traspàs d'informació a qualsevol part del món i al mateix moment. Això, ha propiciat un intercanvi d'experiències i un ventall d'informació sobre els diversos estudis i investigacions referides a aquestes propostes educatives, els seus beneficis, i la forma de dur-les a terme.

Per altra banda, per concretar un poc més en la seva propagació dins els diferents països on s'han desenvolupant, es parlarà d'alguns d'ells, de forma un poc més específica.

En primer lloc, és important fer referència a Dinamarca ja que, com anteriorment s'ha remarcat, va ser el primer país Europeu on es va homologar per primera vegada, com un model educatiu oficial, una escola a l'aire lliure, anomenades per ells "*Skov-SKole*". Per posar una xifra aproximada, cal dir que actualment es poden trobar entre 200 i 300 escoles infantils que segueixen aquesta línia pedagògica.

Després, cal destacar Alemanya, ja que és el país a on s'ha estès aquesta idea en major mesura, amb més de 1000 escoles a l'aire lliure "*waldkindergarten*" orientades al segon cicle d'educació infantil (3-6 anys). Tot i que, en general, solen ser concertades, també es poden trobar moltes fomentades i finançades per l'estat. Això es gràcies, tal com s'ha assenyalat anteriorment, a que aquest tipus d'iniciatives s'han començat a homologar pel mateix a partir de l'any 1993, formant part d'una educació pública de qualitat a l'abast de tothom.

En el cas de Suècia, les arrels d'aquesta iniciativa, parteixen de la formació d'un moviment al 1892 anomenat "*Friluftsliv*", que oferia un acostament a la natura, que encara a dia d'avui perdura, mitjançant la proposta de gran diversitat d'activitats dins aquest entorn, enfocades a tot tipus d'edats, inclosos als infants de tots els nivells de l'etapa d'infantil, que és

el cas que ens ocupa. Fruit del desenvolupament d'aquest moviment, l'any 1984 es va crear la primera escola infantil a l'aire lliure a aquest país. A dia d'avui, es poden trobar, entre públiques i privades, aproximadament unes 220. Aquestes escoles a l'aire lliure estan organitzades per l' associació “*I Ur och Skur*” (anem defora plogui o faci sol) que també dona nom a les mateixes. Pel fet de nàixer arrel del moviment “*Friluftsfamjandet*”, a la plana web del moviment hi ha un apartat dedicat a parlar d'aquestes escoles i la seva pedagogia. El seu funcionament ha resultat ta ben acceptat a aquest país, que a més de la nombrosa quantitat d'escoles infantils d'aquesta oferta educativa, podem trobar 15 de primària que també son escoles a l'aire lliure.

Per altre banda, com a petit incís, però també relacionat amb el contacte natura-infants, a la plana web de la mateixa organització s'ofereixen a més de diverses activitats a dur a terme al medi natural, tota una sèrie de consells respecte a l'equipament necessari per dur-les a terme, especialment anat amb infants, o diversos consells a tenir en compte també per part dels pares si han d'emprendre una caminada amb infants, entre d'altres.

A Finlàndia i Noruega, coneguts exemples de nivell educatiu de qualitat, i on es té una mentalitat cultural molt respectuosa cap al mediambient i un concepte de relació amb la natura molt positiu,, també és molt freqüent trobar infants escolaritzats a escoles a l'aire lliure. Crec de vital importància, remarcar el fet que aquests països la qualitat climàtica és molt més dura, que per exemple, al nostre país. Aquesta realitat podria sorprendre, pel fet que es duguin a terme aquestes pràctiques (escoles al bosc), especialment a l'època més hivernal, quan aquí, a Espanya tenim un clima que és podria considerar més “adequat” per desenvolupar aquesta tasca educativa en l'entorn natural, i en canvi al nostre país nomes es comencen a donar a conèixer, iniciatives de forma puntual i relativament recents.

Però, realment no és tant el fred en si, ja que si s'està preparat amb l'adequada roba d'abric i el material necessari per superar les vicissituds del temps, sinó més aviat, la forta convicció mental de la societat d'aquells països, en confrontació, amb la mentalitat sobreprotectora que impera al nostre país. Però ja es presentaran aquests factors a l'apartat que forma part d'aquest treball sobre *Dificultats i possibles resolucions per superar-les*

Tornant a la forma de creixement de les iniciatives pedagògiques a la natura, parlarem de Japó. Concretament a Corea del Sud, s'ha agafat com a punt de referència el model educatiu que ja fa anys es desenvolupa a Alemanya, i s'ha fomentat des de l'estat, factor molt

important a l'hora de recolzar aquests tipus de propostes de cara a les famílies i la societat en general a qualsevol país. Per tant, va ser el propi Ministeri d'educació l'any 2011, qui va crear 35 escoles d'infantil a l'aire lliure. Pensant que fa relativament poc temps, és una quantitat molt important, amb el reforç d'aquest factor de crear-les directament com a model educatiu oficial.

Per altra banda, als països de parla anglesa aquestes escoles a l'aire lliure reben el nom de “*Forest kindergarten*” (escola infantil al bosc) o “*Forest Outdoor Schools*” (escoles exteriors del bosc). I parlant de Gran Bretanya podríem aplicar també la superació cap a les inclemències del temps, ja que sabem que és un país on factors climàtics com la pluja estan molt presents dins el seu dia a dia.

I pel que fa a Estats Units, es poden veure reflectides diverses experiències, concretament a New York, New Jersey i Califòrnia, de la mà de Michael K. Stone és editor sènior del bloc de “*Center Ecoliteracy*” (Centre d'Ecoalfabetització). També és autor del llibre del mateix centre, “*Smart by Nature: Schooling for Sustainability*” (Watershed Media, 2009) (intel·ligent per naturalesa: Ensenyar per a la Sostenibilitat) i coeditor de “*Ecological Literacy: Educating Our Children for a Sustainable World*” (Alfabetització Ecològica: educar als fills per a un Mon Sostenible (Sierra Club Books, 2005).

En primer lloc, Stone ens parla (a la plana web <http://www.ecoliteracy.org>) de les “*Forest kindergarten*” com la “*Waldorf School of Saratoga Springs*” situada a la ciutat de New York, a la que els estudiants cada dia romanen tres hores defora independent de les condicions climàtiques, ja que així, s'enriqueixen observant, en primera persona, els diversos canvis de l'entorn natural i el seu cicle vital, tal com comenta Stone:

“...spend three hours outdoors every day — in rain, shine, snow, or temperatures below freezing. They encounter the world in its changeable variety and richness. They learn about natural cycles, sing and dance, build teepees from sticks and vines, become comfortable with the outdoors as a place to explore and nature as a classroom that is always available to them...Their large motor skills developed, they worked out their social skills in a better way, they had more imaginative play, teacher Sigrid D'Aleo told a New York Times reporter. "Children's senses are so overtaxed in these modern times, so here, it is very healthy for them.” (STONE, 2010).

De forma semblant es comenten millores dels estudiants observades a nivell motor, social i creatiu.

Després, a New Jersey, es troba la “*Willow School*”, a la que Stone fa referència al llibre “*Smart by Nature: Schooling for Sustainability*”. En aquest cas, tot i que no es podria considerar com a bosc escola pròpiament dita, si presenta aquesta part d'intenció integradora de l'aula amb l'entorn natural. Això, com explica Stone (a la plana web <http://www.ecoliteracy.org>), es degut al disseny específic de la seva edificació per a facilitar que l'interior flueixi cap a l'exterior. Fet aconseguit mitjançant els llargs finestrals que permeten als estudiants observar l'entorn exterior de forma enriquidora. A més a més, el pati és lliure d'estructures prefabricades, convidant a l'experimentació dels elements naturals de l'entorn com els arbres per pujar, pedres, insectes o plantes per observar o interactuar:

“Each classroom has tall windows, giving students a constant visual experience of the woods outside; watching out the window is part of learning, rather than a distraction from it. Doors in every classroom open to the outdoors. Classes move in and out freely. The school has no paved playground with adult-designed play structures. Kids play in the woods, where their playground equipment is what they find and what their imagination can make with it” (STONE, 2010)

A més, els infants s'han d'encarregar de la cura i l'observació d'una petita part d'un humedal que es troba dins del Campus, a fi d'investigar els seus canvis a les diverses estacions, durant tota la seva etapa escolar al centre per a després documentar-ho.

Per altre banda, a Califòrnia està ubicada la “*Greenwood School*” inspirada en les escoles Waldorf que ha desenvolupat el seu funcionament a nivell individual. Durant una jornada a la setmana se'n van a passar el dia a entorns naturals externs (boscos, centres d'educació en natura, granges de la zona...) , i van treballant les diverses assignatures (art, història social i cultural, contes de fades, educació física...). El grau de aprofundiment dins l'entorn natural es du a terme dins el currículum de forma progressiva i adaptada al desenvolupament intel·lectual i emocional dels infants tal com indica Stone (a la plana web <http://www.ecoliteracy.org>):

“For a full day every week, students "get away from the confinement of chairs and desks and into nature's amazing classroom." Classes might be held in a redwood grove, a nature education center, or on a local farm. Any part of the curriculum can be adapted for Nature Day: fairy tales and folklore, poetry, biodegradable art projects, social and cultural history, physical education, organic chemistry, local and world citizenship... A key to the Greenwood approach is a curricular progression adapted to children's intellectual and emotional development. Classes at lower grades emphasize the sense of wonder from which kinship with the Earth can grow. Upper grades add intellectual rigor, scientific observation, practical applications of ecological principles, and environmental projects that serve the larger community.” (STONE, 2010)

Per finalitzar, volia fer referència a l'existència a alguns d'aquests països d'experiències educatives a l'aire lliure orientades també al primer cicle d'educació infantil, i que es poden dur a terme amb els infants a partir del moment en que comencen a caminar. Degut a les edats a les que estan orientades aquestes iniciatives, a les que la necessitat d'aprenentatge mitjançant el joc és encara més patent, als països de parla alemanya, aquests projectes reben el nom de "*Waldspielgruppen*" (grups de joc al bosc).

A nivell nacional:

En referència al nostre país, a Espanya, ja varen existir algunes iniciatives molt puntuals a Barcelona i Madrid des de principis del segle XX, però aquestes mai han estat reconegudes per l'estat com a models educatius oficials.

Per parlar de qualque exemple en funcionament a l'actualitat, podem destacar un projecte amb el nom "*Saltamontes*" que es troba ubicat a la serra de Guadarrama, a Madrid. Aquest projecte ja du en funcionament quatre anys, concretament des de Setembre del 2011. Es una iniciativa que parteix de l'interès d'un grup de mares d'aquesta zona, per a donar una educació respectuosa i afectiva aprofitant l'entorn natural. Esta gestionada per l'Associació "*Grupo de Juego en la Naturaleza Saltamontes*" que ha investigat les formes de funcionament d'altres escoles a l'aire lliure d'altres països com Gran Bretanya, Alemanya o Dinamarca. Inclús viatjant, l'associació, al Nord d'Alemanya per a poder veure i "viure" en primera persona, una experiència real en funcionament d'un "*Waldkindergarten*".

Aquest projecte, també compta amb l'assessorament d'un consell format per un grup de persones que actualment fan feina a altres escoles a l'aire lliure procedents d'aquests mateixos països. Els temes tractats amb aquests professionals poden arribar des de aspectes pedagògics o ambientals, logístics i arribant fins i tot a l'assessorament de temes jurídics, entre d'altres.

A més, la iniciativa va ser triada l'any 2012 com a un dels dotze millors projectes entre altres 150 de diverses entitats tan públiques com privades, a l'edició 11 del Congrés de Mediambient (CONAMA 11/2012) desenvolupat a Madrid. Aquestes trobades que es duen a terme cada 2 anys cerquen una reflexió conjunta que parteix de diferents sectors, per a trobar iniciatives que ens ajudin a tornar a recuperar el mediambient i a desenvolupar-nos com a societat d'una forma sostenible (la següent cita esta extreta de la plana web <http://www.conama2012.conama.org>):

“Grupo de juego en la naturaleza Saltamontes. Es una de las iniciativas de educación ambiental presentadas en Conama 2012. Se trata de un proyecto pedagógico libre y en la naturaleza para niños de 3 a 6 años. Los niños pasan todas las mañanas de lunes a viernes en el monte para aprender y jugar en el medio natural.”(Fundació CONAMA, 2012)

Després existeixen altres experiències, que han agafat l'anterior a mode d'exemple, a diverses regions de la geografia espanyola.

Per un costat podem trobar futurs projectes d'escoles al bosc a Astúries, Galícia i el País Basc, que no només segueixen l'exemple de Saltamontes, sinó que a més estan assessorats per una de les components de l'anterior projecte, Katia Hueso.

Per altra banda, s'ha posat en marxa una iniciativa que probablement marcarà un abans i un després dins aquests tipus de propostes a Espanya, i que podria facilitar l'obertura cap a aquestes formes d'entendre l'educació dins el nostre país. La primera escola al bosc homologada per la Comunitat de Madrid obrirà les seves portes al Setembre a nivell d'educació formal, el proper curs 2015-2016. Aquesta escola al bosc està situada a Cerceda (Madrid) i ha estat promoguda per la Fundació Felix Rodríguez de la Fuente amb la finalitat de representar una alternativa dins l'educació reglada que fomenti l'aprenentatge en contacte directe amb la natura. Per a arribar a aquest objectiu, combinaran el joc lliure a l'entorn natural amb els continguts que es treballen al currículum oficial d'educació infantil, tal com expliquen a la seva plana web.

A la comunitat autònoma de les Illes Balears:

Podem trobar Ses Milanes a Mallorca, concretament a Bunyola, creada al 2014 per una agrupació de pares, amb inquietuds sobre altres formes de dur a terme l'educació i amb una plena convicció en el benefici que l'entorn natural pot reportar als seus fills. Aquests mateixos són els que s'encarreguen de gestionar el seu funcionament, també assessorats per membres d'altres escoles a l'aire lliure.

Factors a tenir en compte per posar en marxa els projectes. Dificultats i possibles resolucions per superar-les.

Factors a tenir en compte a l'hora de voler iniciar un projecte d'aquest tipus.

En primer lloc, en el cas de voler homologar el projecte per a que sigui considerat com a educació formal, s'haurà de dur a terme un procés burocràtic, probablement costós en quant a hores de dedicació, i a més, llarg en el temps. La Conselleria d'Educació de cada comunitat, és la que té la competència d'homologació, per tant, l'entitat que vulgui desenvolupar aquesta pràctica educativa, s'haurà de posar en contacte amb l'ajuntament del municipi per a plantejar la proposta, cercar diversos col·laboradors de La universitat, que puguin recolzar el projecte, o membres d'altres propostes que puguin estar ja en funcionament.

Gràcies a la passa endavant que ha fet l'empresa Interprende S.L. amb l'ajuda de la Fundació *Felix Rodríguez de la Fuente* aconseguint, amb molt d'esforç i dedicació, l'homologació del projecte *Bosquescuela*, l'impulsor del mateix, Philip Bruchner, pot oferir la seva experiència a l'hora d'assessorar altres iniciatives que vagin encaminades a la mateixa línia. Aquest fet, pot facilitar l'extensió, a poc a poc, d'aquestes propostes alternatives dins l'educació formal. De fet, així ho fa constar a la plana web que dona nom al projecte (www.bosquescuela.com).

També s'ha de tenir en compte, encaminat al sentit de legalitat de la pràctica educativa, que es obligatori tenir un segur, tant d'accidents com de responsabilitat civil,. A més els educadors han de tenir formació en primers auxilis i el projecte ha de tenir elaborat un Pla de Riscs i un altre d'Emergències. També és molt important que el centre de salut més proper a la zona on es dugui a terme el projecte estigui informat que duen activitats en aquest espai, per a en cas de necessitat, poder acudir directament al mateix.

Possibles dificultats

➤ Manca d'homologació o desconeixement del marc legal:

Ja s'ha fet una petita referència entorn a aquest punt a l'apartat anterior, per tant, per una part està l'opció d'intentar aconseguir l'homologació, amb ajuda d'assessors com Philip Bruchner, qui també pot orientar en temes de legalitat. I per altre, seguir fent feina sense estar homologada però complint certs requisits en qualitat de seguretat i responsabilitats,

especialment, com o fan altres iniciatives, entre elles, *Saltamontes* a Madrid o *Ses Milanes* a Mallorca, a les que probablement també se'ls hi podria demanar les dubtes referides a la darrera temàtica.

➤ **Manca de difusió d'aquest tipus de proposta pedagògica alternativa:**

Tal vegada si es fes més difusió d'aquest tipus d'oferta educativa, hauria més demanda, les famílies tindrien més opcions, i qualcunes escoles públiques les podrien prendre d'exemple per ampliar les seves propostes educatives cap a l'augment del contacte amb la natura dins les seves hores lectives. Fomentant així altres experiències sensorials molt enriquidores per a complementar les que es duen a terme dins l'aula, i ampliar la seva visió cap a tots els recursos naturals que es poden fer servir en educació.

Però aquesta difusió, no basta fer-la des dels blocs educatius i les planes web, ja que així el nombre de receptors és molt petit. Per començar, s'haurien de fer jornades a les Universitats que parlessin de tot això, de les propostes que ja estan en funcionament, de la metodologia, de la riquesa de recursos i d'aprenentatges, de la millora per a la salut dels infants d'aquest contacte amb la natura i dels beneficis futurs pel planeta i per tant per a l'home que generarà aquest respecte cap al medi ambient que es fomenta amb aquestes pràctiques.

Si es cert, que a les Jornades d'educació coherent- educació conscient es va fer un petit incís de l'existència d'aquest tipus de pràctiques. Però, s'hauria de fer de forma gratuïta i/o durant la carrera.

Però la principal font de difusió i que arribaria a una gran quantitat de públic, seria la promoció per part de l'estat, especialment, ara que pareix que el projecte de Cerceda a aconseguit que la Conselleria d'Educació de Madrid hagi homologat la seva iniciativa educativa, obrint el camí a altres escoles al bosc de la mateixa comunitat autònoma. I afavorint una possible propagació per altres comunitats.

➤ **Manca de fiabilitat per part de les famílies:**

Aquest fet es pot donar degut a diversos motius:

Desconeixement de la pràctica educativa que els infants duran a terme, per no tenir molt clar la part educativa del projecte, per desconeixement de l'entorn i enfocar la preocupació cap a

possibles perills físics (es pot incloure que pensin que els infants es puguin perdre), per sobreprotecció, o que es donin diversos casos, o tots a l'hora:

En primer lloc, per a resoldre gran part d'aquesta problemàtica, el més important és fomentar la creació d'un bon vincle entre família i escola amb la finalitat de poder mantenir una comunicació fluïda en les dues direccions, i d'aquesta forma, poder resoldre tots els dubtes que es puguin presentar. Per altre banda, relació que s'hauria de tenir sempre present i molt en compte en qualsevol escola o jardí d'infància independentment sigui una escola al bosc o de qualsevol altre tipus.

Algunes d'aquestes preguntes són culturals, com les que podrien parlar sobre les inclemències del temps relacionades amb les activitats a l'aire lliure, ja comentada anteriorment quan s'ha parlat de la diferència de mentalitat de les societats de països més freds als que directament no les tenen en compte, ja que els infants van ben preparats a nivell de vestimenta. Aquestes dubtes es poden respondre amb la difusió de les investigacions que avalen tots els beneficis que comporta per a la salut infantil aquest contacte directe amb la natura.

Per tant, s'ha de difondre la major quantitat possible d'informació, de qualitat, a nivell públic, ja sigui el dia de portes obertes del centre mitjançant tríptics o panells informatius, o amb reunions informatives. També es pot fer servir un bloc o xarxes socials on es pugui veure reflectit el dia a dia, el treball fet, la metodologia de la proposta pedagògica. I millor encara si a més, es tenen preparades tota una sèrie de preguntes que podrien sorgir per part de les famílies interessades, amb la seva corresponent resposta, com és el cas de la plana web de Cerceda, on l'informació donada mitjançant l'apartat de preguntes freqüents és molt completa, i tracta totes aquestes pors i altres temes d'interès. Es pot trobar aquest apartat extret íntegrament del mateix bloc a l'Annex II del present treball, ja que resulta molt complet i interessant..

Aspectes metodològics característics de les escoles al bosc

Per començar, es destacaran una sèrie de principis que solen guiar la metodologia educativa dins les escoles al bosc en línies generals:

- No es du a terme a l'aula, sinó a l'entorn natural.
- Els infants romanen a totes les èpoques de l'any a l'aire lliure.
- Gran part del material per treballar les competències s'ha extret del medi natural, en moltes ocasions recol·lectat pels mateixos infants o amb la seva ajuda.
- Es té plena convicció que el joc lliure és la forma més natural d'aprendre.
- L'aprenentatge és vivencial.
- A les escoles al bosc reglades es treballen els continguts del currículum.
- Com a infraestructura, només es necessita i es fa servir un refugi o cabanya, a ser possible de fusta.
- Grups d'infants heterogeni a nivell d'edats (3-6 anys, i a les *Wladkindergarten* de 2-6).
- Es deixa total llibertat de decisió als infants en referència a on jugar i amb qui, permetent les relacions espontànies i el desenvolupament de la seva creativitat inventiva de jocs propis amb els companys. Fomentant l'autonomia d'experimentació completament lliure l'entorn natural, i l'oportunitat d'aprendre a expressar-se mitjançant aquestes relacions cooperatives amb els companys.
- Es fomenta una escolta activa entre els infants i entre aquests i els educadors, amb la finalitat que puguin anar descobrint les seves potencialitats i interessos.

Seguidament s'exposarà la organització habitual del dia a dia dins aquest tipus d'escoles, tot i així, tal vegada es poden donar certes variacions dins els horaris o les activitats segons cada escola, però sempre partint de la base que la natura és l'aula. De forma general el seu desenvolupament serà el següent:

- La jornada de permanència a les escoles al bosc, es similar a la d'una escoleta, solen començar cap a les 7:30-8:00 del dematí, i segons l'iniciativa, només fins les 14:00-14:30 o es pot allargar fins les 16:30.

- Solen tenir un refugi, generalment de fusta (cabanya), en el cas del "*Bosquescuola*" de Cerceda ha estat dissenyada de forma molt conscient per dur a terme aquest projecte. Segons la iniciativa, només es fa servir per tenir diversos materials que es puguin fer servir al dia a

dia i les pertinences dels infants i els mestres i refugiar-se en cas de fort temporal, i com a punt de trobada en el cas de moltes de les iniciatives alemanyes o del projecte “*Saltamontes*”. Però, a vegades també es fa servir com a lloc per dur a terme l’assemblea de benvinguda i per dinar i descansar, forma de treballar del projecte de Cerceda.

- Degut a que aquests tipus d’escoles desenvolupen la seva tasca educativa durant tot l’any, un dels primers factors a tenir en compte, és que el tipus de vestimenta dels infants ha d’estar adequat a cada estació. Això comprèn la necessitat, especialment en hivern, de dur roba d’abric, impermeable, i calçons per pluja i botes d’aigua de cara a l’hivern, i gorres i protectors solars de cara a l’estiu, sempre tenint en compta que ha de ser roba còmoda que pugui facilitar la llibertat de moviments dels infants, per a que aquests puguin desenvolupar les seves capacitats motores amb total plenitud.

- Solen tenir ràtios reduïdes, entre 19 i 26 infants de diversos nivells (entre 2 i 6 anys), amb tres educadors, segons el lloc i la iniciativa, seran tres mestres d’infantil; un mestre i dos auxiliars tècnics; mestre especialista, mestre educació infantil i auxiliar tècnic...però sempre 3 educadors amb la formació adequada.

- Els infants van arribant amb les famílies al punt de trobada, que sol ser el refugi, i deixen les pertinences que no s’han de dur, i duen a terme una assemblea on s’organitzen el dia, a moltes iniciatives hi tenen un espai exterior destinat per dur a terme aquesta reunió, preparat amb troncs en cercle a mode de seients, i a un lloc un poc resguardat a prop del punt de trobada.

- Normalment solen tenir diverses zones diferenciades al bosc amb noms especials triats entre tots. Per tant, després de l’assemblea, agafen les motxilles i comencen a caminar en direcció a qualcun d’aquests espais.

- Els educadors coneixen a la perfecció la zona que envolta el refugi i els diversos camins del bosc a fi de guiar als infants per zones segures, tot i així aquests espais lliures de perills són molt amples i els infants tenen llibertat per anar al seu ritme, córrer, botar, agafar pinyes, pals, fulles...ficar-se als bassiots i fer un poc el seu camí alternatiu depenent de les seves necessitats del moment, sempre sense allunyar-se molt del grup. Cada cert temps els educadors poden fer servir una campaneta, o similar, per a que tots els infants es tornin a ajuntar amb el grup i fer el recompte (passant llista, l’encarregat triat a l’assemblea) per verificar que no falta ningú.

- En arribar al lloc especial del bosc que havien decidit a l'assemblea, es reuneixen tots per berenar..En acabar tenen temps per jugar lliurement, mentre els educadors preparen qualche activitat.

- Una vegada terminada l'activitat, es torna a emprendre el camí de tornada cap al refugi de la mateixa forma que per anar al lloc especial.

- Al finalitzar es pot fer una altre assemblea per parlar de com a anat el dia i si hi ha hagut cap problema, i després tenen temps per jugar fins que arriben els pares.

- En els cas de Cerceda, per exemple, com ja havia comentat queden a dinar dins la cabanya, descansen un poc (dormen) i després surten altre vegada a fer qualche activitat, fins l' hora de partir.

- A més es duen a terme excursions a la ciutat més propera per visitar museus, biblioteques, mercats...segons el projecte aquestes sortides poden ser entre una vegada per setmana o una mensual.

- Moltes d'aquestes iniciatives tenen un petit hortet del que els infants han de tenir cura i participar activament regant, plantant, agafant els fruits...

- També es sol propiciar el contacte i les relacions entre les educadores i les famílies dels infants, organitzant reunions en grup o assemblees amb ells. A més d'aprofitar els moments d'arribada i sortida dels infants. I els familiars poden participar a les sortides. A més, sempre hi ha un període d'adaptació de l'infant en començar el curs, durant el que un familiar de referència, intentant que sempre sigui el mateix, ha de romandre amb el petit durant al manco la primera setmana, per anar passant cada vegada menys temps, fins que ja no faci falta que hi estigui.

A l'Annex I es presenta un exemple d'inici del dia a dia a una escola al bosc, concretament a una "*Waldkindergarten*" d'Hamburg.

Recerca de recursos naturals, zones verdes, amb possibilitat de desenvolupar activitats de contacte amb la natura

Granges- escoles:

La **Granja-escola de Sa Cabaneta** es troba situada al municipi que li dona nom.

Per experiència pròpia, ja que el conec de primera mà, és un entorn perfecte per acostar als infants a la natura.

En referència als recursos humans, a més de l'educadora que està al càrrec d'organitzar i dur a terme les diverses activitats educatives que s'ofereixen, també hi ha un grup de joves amb qualche grau de Necessitat Educativa Especial a nivell intel·lectual que participa de monitor en les activitats amb els infants, preparant els materials, acompanyant-los durant l'activitat i tota la jornada, i interactuant amb ells en tot moment. Cal dir que aquesta relació és molt enriquidora tant pels infants com pels monitors, creant un ambient ple d'alegria i d'il·lusió.

En qüestió de flora, consta d'un hort a l'aire lliure, amb diverses plantes aromàtiques, arbres fruitals i hortalisses de temporada. També té un hivernacle on està l'hort amb plantes que no son de temporada. Gran varietat d'arbres i arbustos florals.

Igualment, té una gran riquesa de fauna, amb diverses zones ambientades segons l'animal que les habita. Tenen un estanc amb una gran quantitat de tortugues d'aigua, per damunt del qual hi ha un pont de fusta, i tot envoltat de plantes aquàtiques, un lloc idíl·lic que transmet pau, i a on els infants poden aturar-se a observar com nedon les tortugues, i s'acosten als petits bocins de pa que els tiren ells mateixos. A més, hi ha diversos recintes ambientats amb plantes, zones d'ombra i qualche caseta de fusta petita pels animals. A un tenen tortugues de terra, a altre estan els ànecs que tenen plena llibertat de moviment per tot l'espai de la granja. A més hi ha un ase "Tomeu", que du als infants en petits grups amb un carretó (els infants solen gaudir molt d'aquesta activitat). Després donen de dinar a les cabretes, a les quals poden tocar, igualment entrant en petits grups. Això també es fa amb els conills i els porquets. També tenen indiots reials i oques, encara que aquestes solen estar dins la gàbia quan hi ha infants, degut a que poden ser un poc agressives. També tenen una altre gàbia amb diversos tipus d'ocells més petits, i coloms.

Per tant l'oferta educativa entorn al món natural és molt amplia. Primer, visiten l'hort i l'hivernacle, tocant i ensumant les diverses plantes aromàtiques, i jugant a jocs de trobar a quina mata hi ha determinada hortalissa. Per a finalitzar amb la plantació un planter dins uns cossiols que també regaran.

Seguidament, es dirigeixen a una sala habilitada amb una petita cuina i una mesa molt llarga amb bancs, allà els monitors els ensenyen a fer massa de galetes i ells també en fan, i els hi donen forma, després veuen com s'enfornen al forn de llenya situat a prop de l'hort, i per a finalitzar, se les mengen a l'hora del berenar juntament amb menjar saludable com fruita, també preparada pel centre.

Tenen una estoneta per jugar lliurement, i després se'n van a veure als animals, els i donen menjar, els acaricien, per acabar visitant a l'ase, que els dur a fer una volta pel recinte amb el carretó.

Una vegada finalitzada la visita tenen un temps de joc lliure a una zona delimitada, però molt amplia al costat de l'hort i el forn de llenya. Composada de diversos tipus de terra, una part amb arena, altre amb terra, altre amb gespa i el camí.

També existeixen altres, com la **Granja escola Jovent** (al polígon Son Castelló) o es **Burotell** (a Calvià), després podem trobar espais com **Natura Parc** (al terme municipal de Sta.Eugènia), que també compten amb una activitat de visita granja-escola. o **Binicanella** (a Palmanyola), d'aquesta darrera es pot trobar un recull de fotografies a l'annex I . Totes elles compten també amb hort, arbres fruitals, visita als animals i un espai natural molt extens amb diversitat de flora.

Espais naturals:

Hi ha tota una sèrie d'excursions que, per les característiques de curta durada i el seu baix grau de dificultat, es poden dur a terme amb infants. Aquest fet, els permet dur a terme una activitat física moderada afavorint el seu benestar i minvant les possibilitats de patir obesitat infantil. A més, pel fet de ser excursions relativament curtes, es poden fer a un ritme tranquil, permetent als infants que vagin explorant els elements naturals trobats pel camí. També es pot disposar d'un temps d'esbarjo en arribar al lloc assenyalat de visita de l'excursió, per a que

els infants puguin desenvolupar amb major llibertat les seves capacitats motores (corrent, davallant i pujant desnivells, botant entre les pedres...).

El fet de viure a una illa, augmenta encara més les possibilitats de varietat de les excursions, ja que no es poden dur a terme només per muntanya, sinó que a més es poden fer per arribar a cales o platges, que a més ofereixen altres possibilitats de joc sensorial i de treball a nivell motor diferents (l'arena, el caminar per ella descalç, córrer comprovant que ofereix resistència, nedar a la mar, córrer per la seva vorera...).

En aquest sentit a la web es poden trobar actualment guies orientades a aquest tipus d'usuaris, tant a nivell de muntanya, com de platja. A l'annex V podem trobar un llistat d'excursions per dur a terme amb infants extretes íntegrament de la plana web (www.turismepetit.com).

Centres d'educació infantil a Mallorca que fomenten la relació natura-educació.

A continuació s'esmentaran alguns projectes destinats a l'etapa d'infantil, que actualment s'estan desenvolupant a Mallorca, i duen a terme una metodologia que fomenta el contacte de l'infant amb la natura. La primera de totes, es podria incloure dins les escoles al bosc ja que part del seu dia a dia es du a terme a l'espai exterior, a un entorn natural:

Projecte cooperativa Ses Milanes (Bunyola)

Com ja s'ha comentat a l'apartat d'iniciatives d'escoles al bosc a nivell nacional, aquest projecte va sorgir de l'interès d'un grup de pares per cercar una alternativa a l'educació dels seus fills que els acostés a la natura.

Nono Espai d'aprenentatge

Es una escola d'infantil per infants de 3 a 6 anys situada a Palma a prop de l'hospital Son Llàtzer. A aquest centre, creuen que el joc és la millor forma d'aprenentatge, en consonància i contacte directe amb l'entorn natural.

Duen a terme moltes de les seves activitats als espais exteriors del centre, que a més compta amb arbres fruitals, i diversos tipus de plantes, i un hort que els mateixos infants s'encarreguen de tenir cura, participant activament en tot el procés des de sembrar i regar, fins a recol·lectar els fruits.

Fomenten l'experimentació del infants en contacte amb la natura de forma sensorial i motora, oferint l'oportunitat d'anar sense sabates pels espais exteriors quan el temps ho permet i proposant activitats molt interessants a nivell motor, mitjançant l'ús de cordes. A l'annex V, es presenta tota una sèrie de fotografies d'aquest centre on es reflexa aquest interès pel contacte amb la natura i el joc experimental.

A més, es duen a terme diverses excursions durant l'any en companyia de les famílies a diversos espais naturals com el Puig de Galatzó, les Fonts Ufanés o el salobrar de Campos.

Escoleta Els Molins (Sencelles)

Escoleta d'infantil, adreçada a infants de 0 a 3 anys, ubicada al terme municipal de Sencelles, a un entorn molt natural.

El disseny de les instal·lacions del centre permet una obertura directa amb l'espai exterior, ja que absolutament totes les zones de l'edifici tenen una paret que es tota de vidre amb portes corredisses, les aules de nivell, la de psicomotricitat i el taller d'art, la plaça central, la cuina, fins i tot els passadissos. Això permet, per un costat una entrada de llum natural meravellosa i dona, encara més sensació d'amplitud, i per altre banda, que es fusionen l'interior de l'aula amb l'exterior. Aquest fet facilita la possibilitat d'observació directa en tot moment dels canvis provocats pel pas de les estacions i el cicle vital dels éssers vius que habiten els patis.

Es basen en les idees de Heike Freire i les experiències a les escoles Pestalozzi creades pel matrimoni Wils a sudamèrica per desenvolupar aquest contacte amb l'entorn extern i la natura.

A més, des del centre s'intenta incloure el món natural dins l'aula mitjançant l'ús de materials com la fusta en la construcció de les diverses estructures que componen els elements per fomentar el desenvolupament de la motricitat gruixada (tobogans, rampes d'escalada, estructures d'amagatalls...), mobiliari quotidià com taules, cadires o prestatgeries. Igualment, gran quantitat del material que s'ofereix als infants està fet de fusta, o directament es tracta de canyes de bambú, branques, fulles, flors, llavors, rodanxes de tronc de diverses mides i gruixades...Inclòs, part del material per treballar la motricitat fina està fet a partir de planxes de fusta.

Per altra banda als patis individuals de cada nivell es va dur a terme un projecte de millora per part de practicants de la Universitat de les Illes Balears amb la finalitat d'aportar més calidesa mitjançant elements també realitzats amb fusta que tinguessin una continuïtat amb la filosofia del centre de cobrir les necessitats de desenvolupament dels infants a tots els nivells (experimentació amb aigua, experimentació amb diversos materials naturals com llavors o menjar de conill). Inclouent una jardineria vertical a fi d'incloure més varietat de fauna. I l'any anterior també es va dur un projecte similar per part de les anteriors practicants al pati conjunt.

També compten amb un hort on a més dels infants i participen alguns familiars, especialment per començar a posar-ho en marxa quan arriba la temporada. I els productes que s'extreuen es

fan servir amb el menjar, que es prepara allà mateix i inclou una dieta saludable rica en verdures, llegums, cereals i fruita.

Finalment remarcar, que procuren organitzar freqüentment sortides per l'entorn, i de tant en quant excursions a espais naturals o qualque granja-escola.

Sa Llabor

Escola adreçada al 2n Cicle de l'etapa d'infantil (3 a 6 anys) i a primària, situada a Mancor de la Vall. Es una escola relativament jove, ja que el seu projecte educatiu du en funcionament set anys. Es presenta a la seva plana Web (<http://www.sallavor.es/es/Sa-Llabor-proyecto.html>) com a “iniciativa independent i autònoma...en tràmit d'homologació per la Conselleria d'Educació, Cultura i Universitat de les Illes Balears”.

La seva línia pedagògica, esta fonamenta en la Pedagogia Holística. Per tant, es centra en la integració de l'home a la natura de forma conscient i es fomenten valors per a afavorir una vida en societat més humana. Es basa en l'observació i cura de la natura tal com assenyala a la seva plana Web:

“La educación en la observación de la naturaleza nos permite conocer los diferentes elementos que forman la vida, sus interrelaciones, sus necesidades y su equilibrio. Más que nunca la vida requiere contemplación, atención y acción; contemplar la naturaleza nos permite sentirnos parte de ella y nos enseña la verdadera relación del ser humano con el resto de las formas de vida...Todo lo creado tiene vida y toda vida requiere un respeto y un cuidado profundo. Aprender a cuidar y a respetar la vida es aprender a cuidarnos y a respetarnos nosotros mismos, es entender que todo lo que hagamos contra cualquier forma de vida lo hacemos contra nosotros, todo lo que hagamos por cualquier forma de vida lo hacemos por nosotros.”

Els grups d'infantil és heterogenis en referència a l'edat (hi ha infants de entre 3 a 6 anys dins el mateix grup). Això permet que els seus aprenentatges siguin més enriquidors mitjançant les relacions d'interacció que s'estableixen dins les experiències compartides.

Duen a terme moltes propostes a l'aire lliure: Caminades diàries per l'entorn del centre, que permeten un contacte directe amb la natura que els envolta. També es du a terme una excursió setmanalment a diversos espais naturals.

El centre es conscient que el el contacte amb la natura genera una sèrie de beneficis per a millorar la salut de l'infant en referència al seu creixement personal a nivell social, emocional i cognitiu, mitjançant les possibilitats de moviment i de relació que aquest entorn els hi pot oferir.

També, es fomenta el respecte i la cura per la natura mitjançant la presentació als infants de les plantes i animals com a essers vius. Part d'aquest procés parteix de la participació activa dels infants a l'hort del centre, mitjançant les activitats de cura del mateix (semparar, plantar, cultivar i recollir) per a finalment ajudar en l'elaboració del menjar amb aquests productes. Tot això, els permet observar i participar del cicle vital de les plantes i prendre consciència de la unió de l'home amb la terra.

A més, tal i com reflexa a la seva plana web, el centre imparteix Formació en Pedagogía Holística homologada per la Conselleria d'Educació, Cultura i Universitats com *Formació Permanent del Professorat* amb assessorament del *Center for Rcoliteracy* de Berkeley (California).

“La metodología Holística...a través del arte y la creatividad fomenta la sensibilidad en el niño...fomenta la inteligencia emocional, social i también ecológica. Una vía de comprender a los demás y a nuestro entorno, la naturaleza.” (Julien Vastaen, 2013, min. 1:58-2:23)

Propostes educatives per fomentar l'acostament de la natura a l'educació infantil

- **Horts a l'escola de participació activa dels infants.** Situats al pati d'infantil, on ells mateixos puguin anar quan vulguin, veient l'evolució del creixement de les plantes i el seu cicle, partint de la llavor, créixer la tija, després sortir les fulles, la flor i el fruit. Els infants hauran de poder preparar la terra per sembrar, posar la llavor, anar regant, i recol·lectar el fruit quan sigui l'època, i reservar les llavors de dins el fruit, per a un posterior cultiu. A més, sempre que fos possible, s'hauria de preparar qualche producte amb els fruits recol·lectats amb ajuda dels infants per a que finalment se'l poguessin menjar. Es podrien posar a un entrepà, fer una coca de trempó o una cansalada, unes maduixes per berenar o un suc de pastanegó...

- **Sortides a parcs propers.** Tenir un parc amb vegetació mes o manco a prop de l'escola s'ha d'aprofitar al màxim, especialment a les escoles que tenen poca diversitat d'espais vegetals al pati. La importància d'aquestes sortides radica en que es deixi un poc de costat les infraestructures estructurades, i es puguin centrar més en l'entorn natural que ens ofereix aquest espai, amb diversitat vegetal, desnivells, zones de terra, pals, pedres, pinyes...i tots els elements naturals que ens pot oferir i que poden ser font d'inspiració per als jocs compartits dels infants. A més, els infants poden anar recol·lectant material per a fer-lo servir posteriorment a l'aula, ja sigui per experimentar amb ell, observar-lo al microscopi o realitzar qualche mural de temporada o treball creatiu lliure....

- **Sortides Granja-Escoles.** Com ja he comentat abans aquestes també ofereixen moltes possibilitats, veure un hort de gran mida i les eines per treballar aquest tipus d'hort amb les semblances i diferències de les que fan servir els infants al de l'escola. Veure un hivernacle i comprovar la diferència de temperatura amb els sentits primer i després amb els termòmetres, que hi ha a dins i a defora i observar quines plantes hi ha a l' hivernacle i quines a fora... veure els diferents espais habilitats pels animals, tocar-los, donar-los menjar...Veure la diversitat de vegetació, arbres arbusts amb flors o fruits...

- **Excursions.** Es poden treballar el respecte a l'entorn natural, com no deixar papers pel terra, no rompre arbres o elements naturals deliberadament (valors que es poden fomentar a qualsevol entorn natural com el parc), aprofitar els recursos que ens proporciona per incloure-los allà mateix als jocs (exemples fer dibuixos, formes, lletres...amb pals, pedres, llavors...).

Igual que al parc, es pot recol·lectar material per posteriorment fer-lo servir dins l'aula, encara que probablement a una excursió el material que es podrà encontrar serà encara més variat. També podria ser interessant comparar el material trobat als dos entorns naturals per a observar les semblances i diferències, del mateix mode que ho seria visitar un mateix lloc en moments de cadascuna de les estacions per viure els canvis que es produeixen pel pas d'una a l'altre...

Per suposat, a totes les anteriors sortides hi ha d'haver cabuda per al temps de joc lliure, que serà la major part del temps a totes manco les de granja-escola, ja que l'oferta de varietat de flora i fauna per a conèixer és molt amplia, però tot i així, també serà important reservar un temps per a l'esbarjo.

- Crear **menjadors per ocells** amb els infants, i penjar-los ells mateixos als arbres del pati d'infantil per a poder observar-los a més facilitat. Segons el tipus de menjador, es pot anar canviant el menjar per a veure si venen ocells de diverses espècies o són sempre els mateixos i comprovar quin menjar els hi agrada més del mateix mode que cada infant prefereix menjar una cosa o una altra.

- Crear **“cases” pels insectes voladors** i també situar-les al nostre pati a prop de la zona on hi ha flors, i així podran observar als insectes anar a recol·lectar el pol·len veient els diversos insectes que ho fan. A més, si es procura tenir flors que també poden haver plantat i regat els infants, tal vegada, amb un poc de sort, trobaran altres insectes menjant les fulles com els cucs o els llagosts.

- També seria interessant incloure un petit hortet de ciutat o jardí interior, amb plantes d'interior o del tipus que em pogut observar a l'hivernacle, per tenir-ho dins l'aula i poder anar observant els seus canvis, i compartir amb els companys la responsabilitat de cuidar-ho. Inclús amb els infants podríem crear un hivernacle en miniatura amb barrals de plàstic, per a l'hortet de ciutat de l'aula.

- **Millorar els espais dels patis** per a permetre aquest acostament a la natura, a més d'amb l'hort, afegint materials naturals com rodanxes de troncs aferrades al terra o posar grups de pedres grans per a que els infants puguin fer equilibris, botar d'un tronc a l'altre...bancals amb

desnivells, i altres elements més petits de procedència natural que tampoc siguin estructurats per donar cabuda a la creativitat dels infants.

CONCLUSIONS

En primer lloc, he volgut afegir tota una sèrie de propostes per acostar la natura a les escoles públiques, algunes de les quals, especialment situades dins nuclis urbans, les tenen tan oblidades, o aprofiten tot el seu potencial. Per aquest motiu, crec que a dia d'avui encara queda un llarg camí per recórrer al nostre país, en termes de recolzament per part de l'estat d'iniciatives com les escoles al bosc, tot i que, gràcies a la feina de l'equip organitzatiu liderat per Philip Bruchner, es pot divisar una llum al final del camí.

Jo crec que l'ésser humà tendeix a la incredulitat per naturalesa, i que només uns pocs visionaris són capaços de mantenir la seva ment oberta de cara al canvi, fet que es pot apreciar a tots els descobriments que han marcat la història de l'home. Això pot tenir una part d'herència genètica, però personalment, crec que l'entorn té un gran pes, ja que, per a tenir la motivació, l'interès per cercar, provar, experimentar a l'edat adulta, abans has hagut de tenir l'oportunitat de fer-ho a la pròpia infància, realment tot està relacionat tal i com expliquen alguns dels autors que he inclòs al marc teòric:

S'ha relacionat el desenvolupament de la imaginació i de la capacitat d'entusiasmar-se amb les vivències a la natura (Cobb, 1977; Louv, 1991). Aquesta darrera capacitat és un element que influirà en la motivació durant tota la vida de l'individu. (Wilson, 1997).

Per tant, penso que si s'han tingut vivències que t'han fet experimentar que les coses no tenen perquè romanen constants, sinó que vivim a un món canviant, la natura ens ensenya part d'això, la natura és canvi, i nosaltres mateixos com a éssers vius també som canvi amb ella.

Per aquest motiu, crec que és important cercar alternatives a les escoles al bosc, que a dia d'avui puguin ser més factibles per dur a terme a totes les escoles públiques, aquest també és part del camí que durà al canvi. Degut a això, he intentat cercar propostes que només necessiten de la voluntat dels educadors per poder dur-les a la pràctica dins aquests centres educatius, i que parteixen de l'idea no sols de sortir a cercar el contacte amb la natura, com seria el cas de visites a les granges-escoles, les sortides o excursions, sinó que he volgut fer entrar la natura dins l'escola i dins l'aula amb propostes com els menjadors o les cases per acostar la fauna autòctona, de l'hort amb la funcionalitat afegida de fer el menjar amb els productes que hem aconseguit amb la cura, i berenar de la nostra creació, de menjar també

saludable o l'hort o petit jardí de ciutat creat a l'aula...en definitiva, crec que totes les propostes acosten la natura a l'escola. Però això no acaba aquí, i depèn en gran mesura, com he comentat abans, de la voluntat de cada educador, ja que, no es podria considerar acostament a la natura donar l'oportunitat als infants de ficar-se dins un bassiot el dia que ha plogut si està ben proveït d'unes botes d'aigua? O permetre que juguin amb un pal o unes llavors que han trobat al pati? Tota aquesta riquesa d'aprenentatges es pot perdre a causa de la preocupació dels mestres inculcada per la societat pel fet que es puguin banyar, embrutar o fer mal. Però si ho pensem bé, aquests petits moments tal vegada insignificants des de la visió de l'adult, poden ser un esdeveniment que, com tot el que viuen influeixi al seu benestar a nivell emocional, social i cognitiu, i tot això també està directament relacionat amb el seu desenvolupament com a persona i per tant a la salut mental que es construirà des de petit i que marcarà la seva vida adulta.

Perquè tenim tanta por a que els infants es puguin embrutar, es puguin banyar, es puguin fer mal per fer jugar amb pals o pedres?. Tot ha de tenir certs límits marcats, però es que els adults hem oblidat com era de divertit ficar-se als bassiots, i ballar dins d'ells, i banyar als amics, i tirar elements a dins i veure com les pedres s'enfonsaven i les fulles o les closques flotaven? Perquè no poden gaudir els nostres infants d'aquests petits plaers, d'aquesta llibertat d'experimentació i de creació i d'il·lusió...

Tal vegada als infants de països més freds com els nòrdics o Alemanya, els atura un poc de pluja o una nevada? No, surten a jugar sense aturar-se a pensar que fa fred... i no fa més fred allà que aquí? La principal diferència es que allà estan acostumats, sempre a fet fred, ni s'ho plantegen, només van ben preparats, duen roba d'abric i impermeable, botes, guants...tal vegada els nostres infants no farien el mateix que ells si els hi donéssim l'oportunitat.

A vegades els pares sobreprotegeixen als seus fills, no facis això que cauràs...no vagis allà que et banyaràs...tal vegada els pares no estan coartant als seus fills. L'esser humà aprèn de forma vivencial, i si no els deixem experimentar per si mateixos i trobar els seus propis límits, que aprendran? A dur una vida en dependència de qualcú que el protegeixi, a no poder desenvolupar al màxim les seves capacitats per manca d'oportunitats...a quedar-se assegut a casa davant del televisor ja que si roman allà no li passarà res dolent...o simplement no li passarà res...i adquirirà uns hàbits de vida poc saludables tant a nivell físic, como social i cognitiu, donant peu a possibles problemes de salut com el sobrepès infantil.

Tot i tenir la satisfacció per la feina desenvolupada, sempre es pot millorar, tot es pot millorar i d'aquesta idea parteix el canvi i l'evolució. Com a persones, i especialment, com a futurs mestres em de ser capaços de reflexionar sobre les coses que fem i la forma de dur-les a terme, tant des de l' autocrítica com de la crítica en grup amb els companys de professió, ja que la diversitat de pensament és la major riquesa que podem extreure del treball en grup, sempre ambdues crítiques des d'una visió constructiva que afavoreixi aquesta possibilitat de millora. Per tant, crec que hauria estat interessant afegir més entrevistes dins el meu treball, enfocades als diversos sectors que estan afectats, els propis infants, les mestres d'aquests, els pares, tant d'escoles públiques, com de les experiències que he comentat al treball que intenten fomentar un contacte més directe amb la natura. Però que per desgràcia per falta de temps per motius personals, no he pogut dur a la practica.

Com a possible proposta de futur, a més d'intentar conèixer de primera mà , les opinions dels implicats, com ja he comentat anteriorment, crec que estaria bé fer un seguiment de les iniciatives existents al nostre país i en especial de les escoles de Mallorca i veure l'evolució dels infants que han format part d'elles dins el seu entorn quotidià.

Si es cert, que he pogut viure el cas puntual d'un infant anteriorment alumne d'una de les escoles que potencia aquest contacte amb la natura on vaig dur a terme el practicum I, l'escoleta Els Molins de Sencelles. La casualitat va fer que coincidís amb aquest infant en concret a la mateixa escola durant el desenvolupament del practicum II, en cap de les dues ocasions, aquell nen estava assignat a la meua aula, però a Els Molins si vaig poder tenir un contacte molt estret amb ell gràcies a la filosofia del centre (hi ha molts de moments del dia que els infants dels diversos nivells comparteixen espai, fent les experiències encara més enriquidores). Tot i que a l'escola on va començar a 3 anys no vaig poder tenir molt de contacte, si vaig poder observar quan tenia pati de 3 anys la seva actitud i vaig xerrar amb ell en diverses ocasions. Aquestes observacions i converses personal juntament amb els comentaris d'una companya que si el tenia al seu aula de pràctiques, em varen revelar que aquest infant s'avorria a l'aula ja que aquest centre du a terme una metodologia més tradicional. Tot i així, segons la practicante que compartia aula amb ell, era un dels infants que estava més avançat en tots els sentits, dels que més reflexionava, més ràpid i millor duia a terme els reptes plantejats per la mestra o la practicante Es a dir, aquest infant necessitava tenir l'oportunitat de dur a terme reptes que el motivessin com anteriorment ho havien fet amb les propostes i el material ofert als infants a Els Molins. I ell mateix cercava reptes al pati que el

motivessin a les darreres trobades que vaig poder tenir amb ell. Tot això em fa veure amb major claretat que el camí que segueix una escoleta com la dels Molins, és el que s'ha de seguir a la resta dels centres públics per a benefici de la salut i el benestar dels nostres infants.

Crec que després de tot l'exposat queda bastant patent al meva visió d'infant, que dista en gran mesura de la que tenia abans de començar la carrera, però per si s'ha perdut entre les reflexions i per fer referència directament a aquesta, ara només puc mirar-lo des de la visió d'infant capaç, capaç de construir els seus propis aprenentatges per a fer-los seus i donar-lis significat propi, capaç per a prendre les seves pròpies decisions en funció de les seves necessitats, per a descobrir-se a si mateix i al món que l'envolta mitjançant el joc i l'experimentació amb tots els elements que l'entorn l'ofereix, capaç d'aprendre a aprendre i gaudir amb aquests aprenentatges. Per tant, la nostra tasca com a educadors és oferir-les un entorn saludable, segur, tranquil, en actitud positiva que no coarti les accions del nin, ric en materials i estructures, en contacte amb la natura, i en definitiva, ple d'oportunitats d'aprendre.

Després de tota l'experiència, la meva opinió, una vegada finalitzat aquest treball de recerca respecte a la necessitat i la importància d'establir un contacte entre l'infant i la natura, encara és més ferma que abans de començar-ho. Si ja pensava que aquesta societat s'està perdent la riquesa d'aprenentatges per no donar les oportunitats als infants que també els permetin desenvolupar tot el seu potencial a tots els nivells, que a més pugui aportar hàbits de vida saludable, mitjançant el joc i l'experimentació amb el propi cos, que marcaran el seu futur com adult, a dia d'avui tinc la plena certesa que aquest és el camí que hem de seguir des del món educatiu.

Per finalitzar, crec molt adient terminar el meu treball amb una cita que el pot resumir a la perfecció

*“Si queremos que los niños se desarrollen saludablemente,
debemos darles tiempo para conectar con la naturaleza y amar la tierra,
antes de pedirles que la salven”*

(David Sobel, 1996)

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Bartlett, S. (1996). *Access to Outdoor Play and Its Implications for Healthy Attachments*. Unpublished article, Putney, VT
- Bixler, D. Floyd, E. i Hammitt; William E. (2002). *Environmental Socialization: Quantitative Tests of the Childhood Play Hypothesis*. *Environment and Behavior*, 34(6), 795-818
- Bunting, T.E. & L.R. Cousins (1985) Environmental dispositions among school-age children. *Environment and Behavior*, 17(6)
- Chawla, Louise, (1988) Children's Concern for the Natural Environment, *Children's Environments*, (5)3
- Chipeniuk, Raymond C. (1994). *Naturalness in Landscape: An Inquiry from a Planning Perspective* (PhD dissertation), University of Waterloo, Ontario.
- Cobb, E. (1977). *The Ecology of Imagination in Childhood*, New York, Columbia University Press.
- Fjortoft, I. And J. Sageie (2000). The Natural Environment as a Playground for Children: Landscape Description and Analysis of a Natural Landscape. *Landscape and Urban Planning* 48(1/2), 83-97
- Fjortoft, Ingunn (2001). The Natural Environment as a Playground for Children: The Impact of Outdoor Play Activities in Pre-Primary School Children. *Early Childhood Education Journal* 29(2), 111-117
- Freire, H. (2011). *Educar en Verde: Ideas per apropar els nens i les nenes a la natura*. Ed. Graó. Barcelona.
- Fröebel, F. *La educación del hombre*. Biblioteca virtual universal, 2003. Traduida de l'alemany per Don J. Abelardo Núñez. Edició anotada per W. N. Hailmann.
- Grahn, P., Martensson, F., Lindblad, B., Nilsson, P., & Ekman, A., (1997). UTE pa DAGIS, Stad & Land nr. 93/1991 Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp
- Louv, Richard (1991). *Childhood's Future*, New York, Doubleday.
- Malone, Karen & Tranter, Paul (2003). Children's Environmental Learning and the Use, Design and Management of Schoolgrounds, *Children, Youth and Environments*, 13(2), Accessed June 9, 2004 from <http://cye.colorado.edu>

- Moore, Robin (1996). Compact Nature: The Role of Playing and Learning Gardens on Children's Lives, *Journal of Therapeutic Horticulture*, 8, 72-82
- Moore, R. & Wong, H. (1997). Natural Learning: Rediscovering Nature's Way of Teaching. Berkeley, CA: MIG Communications
- *Perspectivas*: revista trimestral d'educació comparada (París, UNESCO: Oficina Internacional d'Educació), vol. XXIII, nos 3-4, 1993. págs. 501-519. (Revista Electrónica, document consultat en data 10/05/2015).
- Pyle, Robert (1993). *The thunder trees: Lessons from an urban wildland*. Boston: Houghton Mifflin.
- Pyle, Robert (2002). Eden in a Vacant Lot: Special Places, Species and Kids in Community of Life. In: *Children and Nature: Psychological, Sociocultural and Evolutionary Investigations*. Kahn, P.H. and Kellert, S.R. (eds) Cambridge: MIT Press
- Sobel, David (1996). *Beyond Ecophobia: Reclaiming the Heart of Nature Education*, Great Barrington, MA: The Orion Society.
- Sobel, David (2002). *Children's Special Places: Exploring the Role of Forts, Dens, and Bush Houses in Middle Childhood*, Detroit, MI: Wayne State University Press
- Sobel, David (2004). *Place-Based Education, Connecting Classrooms & Communities*, Great Barrington, MA: The Orion Society.
- Stone, M. K..(2009). “*Smart by Nature: Schooling for Sustainability*”. Watershed Media.
- Taylor, A.F., Wiley, A., Kuo, F.E., i Sullivan, W.C. (1998). Growing up in the inner city: Green spaces as places to grow. *Environment and Behavior*, 30(1), 3-27.
- Taylor, A.F., Kuo, F.E. i Sullivan, W.C. (2001). Coping with ADD: The surprising connection to green play settings. *Environment and Behavior*, 33(1), 54-77
- Taylor, A.F., Kuo, F.E.i Sullivan, W.C. (2002). Views of Nature and Self-Discipline: Evidence from Inner City Children, *Journal of Environmental Psychology*, 22, 49-63
- Taylor, A. y Kuo, F. (2011). *Could exposure to everyday green spaces help treat ADHD? Evidence from children's play settings*. *Applied Psychology: Health and well-being*, 3.
- UNICEF (2012). *Niñas y niños en un mundo urbano. Estado mundial de la infancia 2012*. Nueva Cork: División de comunicaciones de UNICEF.
- Wells, N. (2000). *At home with nature: Effects of “Greenness” on Children's cognitive functioning*. *Environment and Behaviour*, 32.

- Wells, Nancy M. & Evans, Gary W. (2003). Nearby Nature: A Buffer of Life Stress Among Rural Children. *Environment and Behavior*, 35(3), 311-330.
- Wilson, Ruth (1993). *Fostering a sense of wonder during the early childhood years*. Columbus, OH: Greyden
- Wilson, Ruth A. (1997). The Wonders of Nature - Honoring Children's Ways of Knowing, *Early Childhood News*, 6(19).
- <http://grupojuegonaturalezasaltamontes.blogspot.com.es/>. Bloc escola al bosc *Saltamontes*. Consultat (15/05/2016)
- <https://youtu.be/g8WWrRzf7ZU>. Experiència *IN FOCUS Forest Kindergarde*. Consultat (15/05/2016)
- <https://youtu.be/ptkID2k091I>. "Introduction to forest schools". Consultat (15/05/2016)
- <http://playagainfilm.com/>. "Nature Deficit Disorder Presentation": Consultat (15/05/2016)
- <http://www.ecoliteracy.org/blog/out-building-and-classroom>. "Ecoliteracy Center". Centre d'Ecoalfabetisme: Consultat (15/05/2016)
- : <http://www.conama11.vsf.es/web/es/prensa/noticias/doce-de-los-mejores-proyectos-vistos-en-conama.html>. CONAMA 11/2012. Consultat (20/05/2016)
- <https://www.facebook.com/sesmilanes>. ".Ses Milanes". Consultat (20/05/2016)
- <http://www.sallavor.es/>. "sa Llabor". Consultat (20/05/2016)
- www.turismepetit.com. "Turisme petit.com". Consultat (23/05/2016)
- <http://www.espainono.net/#!/principal/cydh>. "Nono". Consultat (23/05/2016)
- <http://bvnw.de/>. Portal Organització nacional Bosc Escola a Alemanya. Consultat (23/05/2016)
- : www.udeskole.dk. Portal Organització nacional danesa. Consultat (27/05/2016)
- www.friluftsfamjandet.se. Portal Organització nacional sueca d'acostament a la natura: Consultat (27/05/2016)

- www.bosquescuola.com “*Bosquescuola*”. Consultat (27/05/2016)

- <https://youtu.be/U60L3pLTxok?list=PL2Djn0ceh5HIy1kiubl33vNIBynQZAuMC>

Video Sa Llabor (a partir minut 3:57) . Consultat (30/05/2016)

- <http://www.sallavor.es/es/formacion.html#.VYcltkYauzlVideo>. Sa Llabor (minut 1:58-2:23) . Consultat (30/05/2016)

ANNEX I

Experiència del dia a dia a una WALDKINDERGARTEN d'Hamburg

Aquesta és l'experiència viscuda per d'Elvira Pacheco (mestra de l'escola *Trabenco* i membre del MRP "*Escuela abierta*") publicada per Heike Freire l'any 2011 al seu bloc *Educar en verde*. Només he volgut citar les parts que he trobat més interessants, a fi de tenir una visió global del dia a dia a una d'aquestes *waldkindergarten*.

"...caseta de madera que hace de punto de encuentro y espacio para guardar materiales, libros y pertenencias de niños y maestras..."

"...llegando los niños acompañados de sus familias... embutidos en sus ropas para el agua y el frío."

"...espacio habilitado para la asamblea diaria construido fuera de la caseta, en la que el grupo se saluda, canta y reparte sus responsabilidades (hoy se pedían voluntarios para: contar a los compañeros, abrir la puerta de camino al bosque, para mirar la carretera y asegurarse de que no vienen coches...)."

"...grupo de 26 niños de entre 2 y 6 años. Son tres maestras las que les acompañan cada mañana al bosque. El tiempo no las condiciona. Únicamente se suspende la salida si hay tormenta y fuertes vientos. La lluvia, la nieve y las bajas temperaturas, no las echan para atrás. "Si llueve, vamos a un lugar lleno de árboles que está completamente cubierto de hojas" dice una de ellas."

“Niños y maestras se organizan y después de un rato de transición, comienza el paseo. Tras llevar a cabo la ceremonia de cruzar la “carretera” (un camino asfaltado entre árboles) los niños echan a correr libremente... se caen y se levantan solos, pisan charcos, se suben por los árboles, se tropiezan con raíces de árboles, canturrean, algunos caminan de la mano tranquilamente, otros chillan, se agachan para recoger palos y uno se detiene

continuamente para recoger semillas”

“Al sonido de una campanilla, se reúnen rápidamente y se detienen para contarse, por si falta alguno. Esto lo hacen continuamente...”

“Llegamos a uno de los puntos de referencia/trabajo (tienen varios dentro del bosque), lo llaman con un nombre mágico... Allí se sientan a almorzar tranquilamente, las maestras también... Cuando terminan... juego libre... Mientras, las maestras... preparan material para pintar, algo de números, de figuras geométricas...”

“...sobre sus objetivos: contacto con el medio natural, la autonomía (tendríais que ver como ellos solos se quitan esos monos de nieve para hacer pis) y la competencia social.”

“...un profe de música trabaja con ellos un día a la semana y que una vez al mes, realizan una excursión a la ciudad...y visitan museos”.

(Elvira Pacheco, maestra de la escuela Trabenco y miembro del MRP "Escuela abierta", 2011)

Bloc Educar en verde de Heike Freire: http://educarenverde.blogspot.com.es/2011_10_01_archive.html

ANNEX II

DUBTES FUNCIONAMENT BOSQUEESCUELA (Cerceda)

El següent escrit aporta informació molt important en relació a les iniciatives d'escoles al bosc pel seu tipus de preguntes i la qualitat de les respostes. Les preguntes que apareixen formulades són les que els professionals d'aquests projectes podrien rebre per part de les famílies o pares interessats, i per part de tot aquell que desconegui aquest tipus d'oferta educativa. El text està íntegrament extret de l'apartat de preguntes freqüents de la plana web *Bosqueescuela*, i redactat per Philip Bruchner, impulsor d'aquesta iniciativa a Espanya.:

“¿No es peligroso que los niños jueguen ahí en el bosque? ¿Están seguros ahí?”

El tema de la seguridad es un tema importante en todas las escuelas infantiles. Aparte de peligros especiales para la salud como roturas de ramas o árboles, existe desde la perspectiva legal la obligatoriedad de supervisión que está regulada para cada persona responsable pero que permite a cada responsable un margen de decisión y valoración de cada situación. Depende por tanto en gran medida de la competencia de cada responsable. Todas las personas que trabajarán en un centro docente BOSQUEESCUELA habrán realizado un curso específico en materia de seguridad en una una escuela infantil al aire libre . Desde el punto de vista psicológico juega un papel importante la sensación y comprensión de la seguridad por parte de los padres. La confianza entre los padres y el equipo pedagógico de una una escuela infantil al aire libre se sitúa en lo alto de la escala de valores. Cuanto más valor se da al tema de la seguridad por parte de los padres, mayor tiene que ser el grado de confianza entre el equipo pedagógico y los padres. El equipo pedagógico intenta construir esa necesaria confianza a través de la información transparente, diálogo y trabajo con , padres hablando por ejemplo también sobre los peligros de jugar en el bosque.

Qué se hace para que los niños y niñas no se pierdan en el bosque?

Los niños y niñas suelen tener mucho respeto por el bosque, instintivamente les preocupa perderse de manera que se quedan siempre cerca de los educadores o de otros niños. A pesar de eso, el equipo pedagógico de un centro docente BOSQUEESCUELA tomarán medidas específicas para que los niños no se pierdan:

Los educadores llevan una lista de asistencia y anotan cuando llega y se va cada niño o niña. Los educadores controlan y cuentan varias veces al día si están todos los niños.

Los educadores se esfuerzan activamente para construir relaciones positivas con los niños que fortalezcan su vínculo con los educadores. La aceptación de los educadores como autoridad natural refuerza los vínculos con los niños

.Durante el juego libre los educadores centran toda su atención en el juego de los niños. Los niños lo notan y se encuentran más vinculados a los educadores

¿Cómo se evalúa la estancia en el bosque desde el punto de vista médico?

Desde una perspectiva médica, la estancia regular en la naturaleza refuerza el sistema inmune disminuyendo la predisposición a padecer enfermedades infecciosas.

La posibilidad de contagio mutuo entre los niños al aire libre es menor ya que la exposición a los patógenos también es menor.

El movimiento en terreno abrupto y heterogéneo fortalece la musculatura y fomenta el control del cuerpo. Los niños pueden vivir su necesidad de moverse sin trabas, mejorando su aptitud física, reduciendo las agresiones y fortaleciendo el sistema inmunológico. La exposición a la luz del sol estimula la producción de vitamina D que también ayuda a fortalecer el sistema inmunológico

.Según El País del 30 de junio de 2011 se ha duplicado la población con sobrepeso en los últimos 30 años y lo que es más preocupante: España es el tercer país de la OCDE con mayor sobrepeso infantil. En la última Encuesta Nacional de Salud (INE 2005) la obesidad en niños escolares ha aumentado del 5 al 15 % y la de sobrepeso entre los 2-17 años es del 24,7 %, observándose diferencias significativas entre comunidades autónomas y entre las clases sociales. La estancia regular en la naturaleza ni siquiera permite que se produzcan estos problemas.

¿Se puede solicitar ayuda médica en caso de accidente?

Los educadores llevan un kit de primeros auxilios y han realizado un curso de primeros auxilios orientado hacia edades infantiles. Cada BOSQUESCUELA lleva un teléfono móvil por el que se puede dar aviso inmediato y en la cabaña hay un coche disponible en todo momento.

¿Cómo de grande es el peligro de picaduras y alergias?

El peligro de picaduras en el bosque no es mayor, en todo caso menor, que en un jardín, césped o en un parque. Esto es porque la cantidad de flores y por lo tanto de, por ejemplo, avispas o abejas es menor. De todas formas se piderá a los padres que notifiquen cualquier tipo de alergia que puedan tener sus niños en el momento de apuntarlos a un centro docente BOSQUESCUELA.

¿Hay plantas venenosas en el bosque? ¿Son peligrosas para los niños?

Aquí son básicas dos estrategias:

*1º Existe la norma de que los niños no pueden comer nada de lo que encuentren.
2º Los educadores están informados de las plantas venenosas que se dan en la región. Saben reconocerlas (para ello reciben formación complementaria) y además transmiten esa enseñanza a los niños y niñas utilizando libros de reconocimiento de plantas.*

¿Qué pasa si los niños tienen que ir al retrete?

Siempre y cuando no se encuentren en un terreno de protección especial de las aguas subterráneas, no hay ningún problema en que los niños hagan sus necesidades en el bosque y lo entierren en un lugar adecuado. Para lavarse las manos el profesorado lleva un depósito con agua fresca y una pequeña pala para taparlas defecaciones.

La cabaña dispone de un baño para adultos y otro para niños.

Text extret íntegrament de: <http://bosquescuela.com/preguntas-frecuentes/>

ANNEX III

Visita dels estudiants d'infantil de la UIB a la granja-escola de BINICANELLA, per a veure el seu funcionament i les propostes que duen a terme amb els infants:

Fotografia 1: Forn llenya i espai resguardat per berenar

Fotografia 2:Hivernacle

Fotografia 3:Hort a l'aire lliure

Fotografia 4: Plantes aromàtiques i medicinals

Fotografia 5: Tècnica plantació denominada “*Organoponica*”.

Fotografia 6: Estris per fer servir a l'hort.

Fotografia 7: Exemple hort de ciutat

Fotografia 8: Activitat plantació amb infants.

ANNEX IV

Visita d'infants de quatre anys d'una escola a la Granja- escola de Sa Cabaneta

Fotografia 1: Monitora del centre a l'esquerra, amb infants davant zona ànecs.

Fotografies 2: Donant menjar a les ovelles

Fotografies 3: Donant menjar a les ovelles

Fotografia 4: Donant menjar a les cabres

Fotografia 5: De passeig amb l'ase "Tomeu" dins el carretó.

Fotografia 6: Hivernacle on es duen a terme activitats amb els infants de reconeixement d'hortalisses.

Fotografia 7: Planters cultivats dins l' hivernacle, que els infants plantaran a un cossiol.

ANNEX V

A continuació es presenta un llistat de diverses excursions que es poden dur a terme amb infants degut a la seva curta durada i a la dificultat senzilla d'itinerari. Aquesta informació està extreta íntegrament de la plana web <http://www.turismepetit.com/lugares-por-tipo/excursion/>

excursión

Excursión Torre del Cap Andritxol

Os proponemos una nueva excursión en la que podréis encontrar de todo: playa, montaña y paisajes espectaculares; todo ello en un trayecto de no más de una hora, nuestro itinerario nos llevará a la conocida Torre del Cap Andritxol ubicada en el municipio de Andratx accesible desde la "Playa de Cala ...

[Leer más →](#)

Excursión "El camí de Sa Figuera"

El Camí de Sa Figuera nos permite retomar el itinerario de los piratas sarracenos que en la noche de 1561 desembarcaron en el Port de Sóller y, divididos en dos escuadras, se dirigieron a Sóller para saquear la iglesia y hacer numerosos prisioneros. La historia nos cuenta que uno de los pelotones tomó el Camí ...

[Leer más →](#)

Ses Fonts Ufanes

Nos encontramos ante una de las excursiones más impresionantes y más cortas para realizar en familia, ya que en poco más de 20 minutos y si tenemos suerte, podremos ver uno de los fenómenos naturales únicos de Mallorca. Ses Fonts Ufanes es Monumento Natural desde el año 2001. Se trata de ...

[Leer más →](#)

Excursión por embalse de Cúber

La excursión por el embalse de Cúber es una propuesta ideal para hacer con niños pequeños porque no tiene ningún grado de dificultad, lo más llamativo es su enclave, a los pies del Puig Major con un paisaje maravilloso y emblemático. Se trata de una excursión circular, nos encantan las excursiones ...

[Leer más →](#)

Excursiones por Parc Natural de Mondragó

El parque natural de Mondragó se encuentra al SE de Mallorca a 5 kilómetros de Santanyi y en 1992 fue declarado Parc Natural. Incluye una serie de itinerarios muy accesibles pensados para realizar con niños. El Parc Natural de Mondragó se caracteriza por su paisaje diverso que alterna el mar y la ...

[Leer más →](#)

Excursión Es Salt des Freu

Estamos ante una de las excursiones más fáciles y espectaculares de la Isla. Su inicio se encuentra a pocos kilómetros del pueblo de Orient. Una forma de llegar es hacerlo desde Bunyola, tras subir la montaña y realizar su descenso llegamos a una zona con una posesión donde habitualmente veremos coches aparcados en ...

[Leer más →](#)

10 razones para ir al Santuari de Lluc

Turisme Petit recuerda que en septiembre de 2012 el Monasterio de Lluc sufrió un "cap de fibló" que hizo estragos en parte de sus instalaciones. Se ha recuperado la normalidad y Lluc sigue siendo uno de los lugares más emblemáticos de la Isla y visita imprescindible para los que venís de fuera :) Os queremos ...

[Leer más →](#)

Visita guiada a las Salines d'Es Trenc

Estamos ante una propuesta original y diferente: conocer de primera mano el proceso de producción de la sal y visitar su entorno natural. Ses Salines d'Es Trenc es la primera productora de sal de la Isla y la más conocida. Una visita que los niños ven con curiosidad y con mucho agrado, no ...

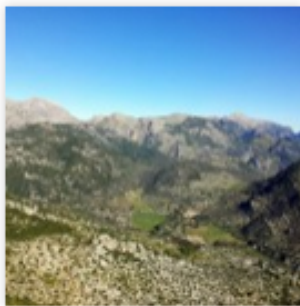
[Leer más →](#)

Excursión Castell de Santueri

Desde marzo de 2014 ya podemos visitar el Castillo de Santueri el cual se encuentra en la Sierra de Levante y pertenece al término municipal de Felanitx (Mallorca). Se sitúa en la cima del monte que le da nombre, a una altura de 423 mts sobre el nivel del mar proporcionándole unas ...

[Leer más →](#)

Excursión Castell d'Alaró

La excursión al Castillo de Alaró es una de las más agradecidas por sus espectaculares vistas una vez que llegamos a la cima. Una particularidad que tiene es la posibilidad de realizarla desde varios puntos de partida, según las posibilidades de cada grupo. Nosotros os planteamos la excursión desde el ...

[Leer más →](#)

Excursión a la Finca Pública de Galatzó

La Serra de Tramuntana no deja de sorprendernos, esta vez os ofrecemos la excursión a la Finca Pública de Galatzó, excursión muy fácil para hacer incluso con niños más pequeños y que es el punto de partida de otras excursiones de mayor o menor dificultad. Existen diferentes formas de llegar, nosotros ...

[Leer más →](#)

Excursión Puig de Maria, Pollença

La excursión al Puig de Maria de Pollença reúne todos los requisitos para que sea una salida ideal para hacer en familia: su duración no es superior a una hora, transcurre por un paraje precioso entre encinares de más de diez metros de altura y una vez arriba se dispone ...

[Leer más →](#)

Castillo de Bellver y alrededores

Podemos decir que Palma es reconocible a través de dos de sus grandes monumentos: la Seu y el Castell de Bellver. De visita obligada tanto para residentes como para turistas que viajan a nuestra Isla. Estamos ante un castillo de estilo gótico mallorquín construido a principios del siglo XIV. Se encuentra ...

[Leer más →](#)

Excursión Sa Calobra (Torrent de Pareis)

Proponemos una excursión a uno de los lugares más emblemáticos de la Isla: Sa Calobra donde va a morir el Torrent de Pareis una de las joyas del patrimonio natural de la Serra de Tramuntana. La mayor parte del trayecto la haremos en coche pero con paradas técnicas de especial ...

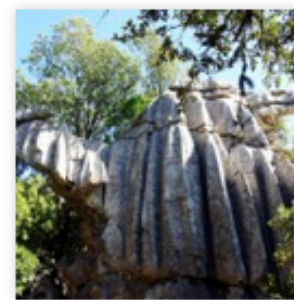
[Leer más →](#)

Parc Natural S'Albufera de Mallorca

Estamos ante una de las zonas más emblemáticas de la Isla, con mayor protección y curiosamente ubicada muy cerca de la zona turística del Port d'Alcudia y Can Picafort. Un lugar para perderse y aislarse del mundanal ruido pero que también ofrece numerosos atractivos para acudir en familia a pasar ...

[Leer más →](#)

Excursión Es Camell, Lluç

Os proponemos otra excursión cortita que pueden hacer nuestros niños con un nivel de dificultad bajo. En este caso nuestro punto de partida es el "Monasteri de Lluç" con destino a "Es Camell". Nosotros la hemos realizado un par de veces y es bastante entretenida porque tiene varios niveles, empezando por ...

[Leer más →](#)

La Reserva Puig de Galatzó

La Serra de Tramuntana es una fuente inagotable de lugares de interés, casi todos se pueden visitar realizando excursiones de más o menos duración y de más o menos dificultad. Existe uno que pese a ser de pago es ideal para ir con niños: "la Reserva Puig de Galatzó". Está vez ...

[Leer más →](#)

Safari Zoo Mallorca (Sa Coma)

Gracias a una invitación de los propietarios del Safari Zoo de Mallorca fuimos a visitar su parque, todos teníamos muchas ganas de ir, los mayores porque de pequeño estuvimos muchas veces con nuestras familias y las peques querían ver muchos animales. La visita no defraudó, iniciamos la aventura con el coche paseando ...

[Leer más →](#)

ANNEX VI

Entrevista a Sara Hernández, llicenciada en Belles Arts, mestra, en constant formació a nivell d'educació, i participant als inicis del projecte de l'escola al bosc Ses Milanes a Bunyola durant el que va dur a terme una visita a un *Waldkindergarten* a Alemanya.:

Com vares conèixer aquesta iniciativa?

La vaig conèixer a través d'un altre mestre que està a un projecte semblant.

Per què la vares trobar interessant?

Em va agradar sobretot la idea de poder fer feina en contacte directe amb la natura. És totalment oposat a l'habitual. Crec que és bo per als infants, però també per a l'acompanyant. Et fa connectar amb la nostra essència i obliga a canviar el ritme, la rutina en un entorn com aquest és molt diferent a la d'un espai tancat.

Quan vares començar a participar al projecte?

Vaig començar a participar als inicis del projecte, per demanda d'un grup de famílies que cercaven un educador que fes d'acompanyant pels seus fills.

Quines passes vares haver de dur a terme dins el projecte?

Primer de tot, vaig conèixer les famílies, ens reunirem durant uns mesos per a concretar el projecte i conèixer les necessitats de cada família. Després varem decidir que aniria a Alemanya a visitar escoles que treballen des de fa anys en aquesta línia, per tal de poder realitzar millor la meva tasca.

Qui ho gestionava?

La gestió la duien a terme les mateixes famílies.

Quin tipus d'informació vares haver de recavar?

Vaig haver d'investigar la zona de la Comuna de Bunyola per tal de conèixer millor els possibles perills i els llocs més propicis per estar i passejar amb els infants.

Vares fer una visita a una escola a bosc a Alemanya (*Waldkindergarten*). Quines sensacions et va transmetre?

Molt bones, vaig tornar realment motivada. Els infants estaven feliços, i tornaven al punt de trobada, després de tot un matí ple de descobriments, amb tresors que mostraven als pares.

Els educadors varen preparar qualche proposta?

Si, feien una aturada per explicar un conte. I un cop a la setmana hi anava una artista amb material d'art, per a que poguessin experimentar. L'activitat, normalment es duia a terme a una zona diferent de la resta de dies, per tant, el recorregut per arribar-hi era diferent. Els infants tenien llibertat total en el que feien a les activitats proposades.

Quines diferències vares trobar entre les característiques físiques del lloc respecte de les de Mallorca, en referència en especial a Bunyola?

Tots els boscos allà són molt humits i molt més freds. Tot i fer la meua visita al Setembre, la temperatura a dins el bosc baixava uns quants graus respecte d'altres zones de la ciutat.

Que vares extraure de la teua vivència dins el projecte?

Vaig poder comprovar que la llibertat i connexió amb l'entorn experimentada pels infants els aporta felicitat, autonomia, potencia les relacions entre ells i els fa establir vincles forts entre companys, i la creativitat sorgia de forma espontània. A nivell personal, va ser una experiència inoblidable i molt gratificant.

Quines accions penses que s'haurien de canviar a nivell institucional?

Crec que s'hauria de fomentar i donar més suport a aquest tipus d'iniciatives.

Coneixies alguna experiència similar abans de començar?

Si, hi ha altres projectes on la natura, l'hort, el contacte amb l'entorn natural i la terra, tenen un pes important. Encara que la gran diferència és que a les escoles al bosc o *Waldkindergarten* l'entorn natural substitueix és "l'aula", es a dir, desapareixen els espais interiors d'aprenentatge per a desenvolupar tota la jornada educativa als espais exteriors en contacte directe en tot moment amb la natura.

Gràcies per la teua col·laboració i per compartir la teua experiència.